

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
SOCIALINIO DARBO KATEDRA

Ramunė Lapūnaitė

**SOCIALINIO DARBUOTOJO PAGALBA JAUNAM ŽMOGUI,
VAIKYSTĖJE PATYRUSIAM EMOCINIŲ SMURTĄ**

Bakalauro baigiamasis darbas

Socialinio darbo studijų programa, valstybinis kodas 621L50004

Socialinio darbo studijų kryptis

Vadovas lekt. dr. Julija Eidukevičiūtė

Apginta SMF dekanas

Kaunas, 2020

Ramunė Lapūnaitė. SOCIALINIO DARBUOTOJO PAGALBA JAUNAM ŽMOGUI, VAIKYSTĖJE PATYRUSIAM EMOCINĮ SMURTĄ: Socialinio darbo bakalauro baigiamasis darbas / mokslinis vadovas Lekt. dr. Julija Eidukevičiūtė / Vytauto Didžiojo universitetas, Socialinių mokslų fakultetas, Socialinio darbo katedra. – Kaunas, 2020.

SANTRAUKA

Atlikti tyrimai byloja, kad analizuoti emocinį smurtą reikšminga, nes nuo įvairių jo rūšių kenčia daug vaikų. Nepaisant to, kad tyrimų rezultatuose stipriausiai akcentuojamas fizinis smurtas, svarbu pabrėžti ir tai, kad emocinis smurtas visuomet eina lygiagrečiai su fiziniu smurtu. Atsižvelgiant į tai, kad pirminis vaiko teisių užtikrinimas priklauso tėvams, daug tėvų nesuvokia savo pareigų vaikui ir nesiremia geriausių vaiko interesų principu problemų sprendime. Be to, daug tėvų apskritai neprisiima atsakomybės už savo vaiką, kas atitinka emocinio smurto ypatybes ir turi stiprią reikšmę vaiko pažintiniams, emociniams, psichologiniams ir socialiniams vystymosi procesams. **Tyrime** buvo keliamas **klausimas**, kokie jauno žmogaus, vaikystėje patyrusio emocinį smurtą, lūkesčiai socialinio darbuotojo pagalbai. **Tyrimo objektas** – jauno žmogaus, vaikystėje patyrusio emocinį smurtą, lūkesčiai socialinio darbuotojo pagalbai. **Tyrimo tikslas** – išanalizuoti jauno žmogaus, vaikystėje patyrusio emocinį smurtą, lūkesčius socialinio darbuotojo pagalbai. **Tyrimo uždaviniai:** 1) atskleisti vaiko emocinio smurto, patirto artimoje aplinkoje, ypatumus; 2) aprašyti emocinio smurto pasekmes vaiko raidai; 3) Remiantis jaunų žmonių patirtimis, išanalizuoti socialinio darbuotojo veiklos metodus, teikiant pagalbą jaunam žmogui, vaikystėje patyrusiam emocinį smurtą. Siekiant atskleisti tyrimo tikslą ir iširti uždavinius buvo pasirinktas kokybinis tyrimas. Kokybinio tyrimo įgyvendinimui pasirinktas struktūruoto interviu metodas. Gauti duomenys analizuoti naudojantis duomenų lentele. Tyrimo dalyviai: šešios 16 – 26 metų amžiaus merginos. Tyrimu atskleista, kad jaunuoliai suvokia emocinio smurto apibrėžimą, jo daromą žalą bei emocinį išnaudojimą prilygina fiziniam smurtui, akcentuodami paliekamas vidines žymes. Tyrimo dalyviai mano, kad emocinis smurtas būdingas kiekvienai šeimai be išimčių, tik skiriasi jo stiprumas. Jaunuolių patirtys atskleidė, kad emocinis išnaudojimas daro žalą visoms vaiko raidos sritims, o skaudžios patirtys skatina užsisklęsti savyje ir su išgyvenimais “tvarkytis” patiems. Tyrimo dalyvių patirtys patvirtina, kad reikšminga socialinio darbuotojo pagalba yra palaikymas, kuris drąsina gilintis į save, pažvelgti į situaciją iš kitos perspektyvos. Individualios patirtys pabrėžė, kad teikiant pagalbą svarbu nuoširdus noras padėti ir tikslo siekimas pasitelkiant komandinį darbą.

Reikšminiai žodžiai: Emocinis smurtas; Jaunuolis; Pagalba; Raida; Socialinis darbuotojas.

Ramunė Lapūnaitė. SOCIAL WORKER'S ASSISTANCE FOR A YOUNG PERSON WHO EXPERIENCED EMOTIONAL ABUSE IN CHILDHOOD. Bachelor's Final Degree Project. Supervisor lect. Julija Eidukevičiūtė/ Vytautas Magnus University, Faculty of Social Sciences, Department of Social work, - 2020, Kaunas.

SUMMARY

Current research shows that analysing emotional abuse is significant because many children are suffering from its various forms. Despite the strong emphasis on physical abuse in research, it is important to emphasize that emotional abuse always goes hand in hand with physical violence. Having in mind that the primary protection of the child's rights belongs to the parents, most of them do not understand their responsibilities to the child and do not rely on the principle of the best child's interests in solving problems. Moreover, many parents do not take responsibility for their child at all, which is in line with the characteristics of emotional abuse and has a strong impact on the child's cognitive, emotional, psychological, and social developmental processes. The research question - what are the expectations of a young person who has experienced emotional abuse in childhood for the help of a social worker? **The object** of the research is the expectations of a young person who experienced emotional abuse in childhood for the help of a social worker. **The aim** of the research is to analyse the expectations of a young person who experienced emotional abuse in childhood for the help of a social worker. **Objectives** of the research: 1) to reveal the peculiarities of a child's emotional abuse experienced in a immediate environment; 2) describe the consequences of emotional abuse on the child's development; 3) To analyze the methods of a social worker 's activity in supporting assistance to a young person who has experienced emotional abuse in childhood, based on the experiences of young people. In order to reveal social worker's methods in supporting a young person, who has experienced emotional abuse in childhood, a qualitative study has been carried out and a structured interview method was chosen. Data were analysed using a data table. Participants of the study: six girls aged 16 to 26 years. The study revealed that young people comprehend the definition of emotional abuse, equate the harm it causes and emotional exploitation with physical violence, emphasizing the inner marks left. The participants believe that that emotional abuse is specific to every family, with only intensity of it varying. The experiences of young people have revealed that emotional abuse harms all areas of a child's development, and painful experiences encourage them to shut in and "deal" with their experiences by themselves. The experiences of participants confirm that significant help is a support that encourages to analyse oneself, look at the situation from a different perspective. Individual experiences have emphasized the importance of a sincere desire to help and the achievement of a goal through teamwork in the provision of assistance.

Keywords: Assistance; Emotional abuse; Development; Social worker; Young person.

TURINYS

SANTRAUKA	2
SUMMARY	3
TURINYS.....	4
ĮVADAS.....	5
1. VAIKO EMOCINIO SMURTO, PATIRTO ARTIMOJE APLINKOJE, YPATUMAI	8
1.1. Vaiko emocinio smurto, patirto artimoje aplinkoje, ypatumai	8
1.2. Emocinio smurto pasekmės vaiko raidai	10
2. SOCIALINIO DARBUOTOJO VEIKLOS METODAI, TEIKIANT PAGALBĄ JAUNAM ŽMOGUI, VAIKYSTĖJE PATYRUSIAM EMOCINIŲ SMURTĄ	16
3. TYRIMO “SOCIALINIO DARBUOTOJO VEIKLA, TEIKIANT PAGALBĄ JAUNAM ŽMOGUI, VAIKYSTĖJE PATYRUSIAM EMOCINIŲ SMURTĄ” METODOLOGIJA.....	21
4. TYRIMO “SOCIALINIO DARBUOTOJO VEIKLA, TEIKIANT PAGALBĄ JAUNAM ŽMOGUI, VAIKYSTĖJE PATYRUSIAM EMOCINIŲ SMURTĄ” REZULTATAI.....	25
4.1. Emocinio smurto samprata	25
4.2. Emocinio smurto pasekmės vaikui	29
4.3. Socialinio darbuotojo veiklos metodai, teikiant pagalbą jaunam žmogui, vaikystėje patyrusiam emocinį smurtą.....	32
IŠVADOS.....	39
REKOMENDACIJOS	41
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	42
PRIEDAI	50

IVADAS

Kiekvienai valstybei reikšminga darbo dalis - vaiko teisių apsauga. Šiam tikslui pasiekti yra įvairių teisinių dokumentų, kuriuose pateikiamos rekomendacijos susijusios su vaikų fizine ir psichine gerove. Vienas iš reikšmingiausių dokumentų yra Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija (toliau tekste – Konvencija). Tai universaliausias pasaulyje pripažintas žmogaus teises užtikrinantis dokumentas ir stipriausia priemonė užtikrinant vaiko teises visame pasaulyje (Jungtinių Tautų vaiko teisių deklaracija, 1959). Kita vertus, tokio pobūdžio dokumentų nepakanka siekiant apsaugoti vaikus nuo įvairaus pobūdžio smurto. Viena iš tokio smurto rūšių yra emocinis smurtas, kuris šiame darbe ir bus nagrinėjamas. Į emocinio smurto apibrėžimą įeina įvairaus pobūdžio elgesys, kaip: ignoravimas, atstūmimas, izoliacija, išnaudojimas, žodinis puolimas, terorizavimas, vaiko nepriežiūra/nepaisymas ir per didelių lūkesčių kėlimas/spaudimas. Šie aspektai įeina į emocinės prievartos apibrėžimą, nes emocinis smurtas yra laipsniškas ir visada einantis lygiagrečiai su kitomis smurto formomis (Hart ir kt., 2002). Remiantis statistika, galima teigti, kad yra svarbu analizuoti emocinį smurtą, nes nuo jo įvairių rūšių kenčia daug vaikų. Nusikalstamos veikos padarymo metu fizinį smurtą patyrė 1214 vaikai, 86 vaikai patyrė seksualinę prievartą, 181 – psichologinę prievartą, 27 – nepriežiūrą (Nusikalstamųjų veikų statistinių rodiklių apie vaikus analizė, 2017).

Valstybės pareiga apsaugoti vaiko teises didžiajai daliai visuomenės gali atrodyti nereikalingas dalykas dėl to, kad vaiko auklėjimas ir priežiūra traktuojama kaip tik tėvams priklausanti teisė. Tačiau nors vaiko teises pirmiausia turi užtikrinti tėvai, pagal Policijos ir Informatikos bei ryšių departamentų prie LR vidaus reikalų ministerijos duomenis galima daryti prielaidą, kad dauguma tėvų nėra suvokę nei savo pareigų vaikui, nei savo pareigų valstybei, nes sprenddami problemas nesivadovauja geriausių vaiko interesų principu. Be to, daug tėvų apskritai neprisiima atsakomybės už vaiką. Vis dėlto akivaizdu, kad vaikai priklauso specifinei visuomenės grupei ir dėl savo išsivystymo lygio bei fizinių galimybių negali atstovauti savo pačių interesams, todėl jiems reikalinga papildoma pagalba ir apsauga. Dėl šios priežasties valstybei, tenka atsakinga pareiga užtikrinti vaiko apsaugą ne tik visuomenėje, bet ir santykyje su artima aplinka, kurią dažniausiai užtikrina socialiniai darbuotojai. Turint omenyje, kad vaiko teisių apsauga turi tiesioginę įtaką kiekvienos valstybės ateičiai, galima teigti, kad vaiko teisių apsauga yra ir visuomet bus aktualia tema ne tik socialinio darbo profesijos atstovams, bet ir visai visuomenei.

Ši tema turi ne tik praktinį, bet ir mokslinį aktualumą, nes neretai yra akcentuojama, kad yra svarbu suprasti emocinio smurto sąvoką, jo galimas pasekmes tolimesniam vaiko vystymuisi ir suvokti, dėl kokių priežasčių kyla tokio pobūdžio smurtas bei kokie yra tokio smurto ypatumai (Shannon, 2009). Tuo tarpu, kiti mokslininkai tyrinėja, koku būdu galima atsigaivinti po tokio

pobūdžio elgesio, pavyzdžiui Briggs ir Hawkins (1996) išryškino, kad vaikai gali atsigauti po fizinio skausmo ir sužeidimų, tačiau niekada negali pasveikti nuo teroro, nuvertinimo, žeminimo ar pažeisto pasitikėjimo. Kiti mokslininkai siekia suprasti, kaip emocinis smurtas susijęs su vaikų fiziologinių vystymūsi. Giardino ir Giardino (2002) atlikti smegenų tyrimai parodė mažų vaikų, patyrusių emocinį smurtą šeimose, pokyčius smegenyse, dėl kurių apdorojama kitokia/skirtinga informacija. Kita sritis, į kurią orientuojasi tyrėjai, analizuodami emocinį smurtą, yra jo pasekmės vaiko elgesiui, pavyzdžiui Shanon (2009) akcentavo, kad nors ir matomų vaikų emocinės prievartos požymių aptikti gali būti sunku, paslėpti tokio pobūdžio vaikų randai išryškėja elgesyje. Vaikystėje patirto emocinio smurto poveikį elgesiui plačiai nagrinėjo Parkinson ir Humphries (1998) ir Hart, Binggeli ir Brassard (1998). Tyrimai su mokyklinio amžiaus vaikais ir paaugliais parodė, kad emocinė prievarta yra susijusi su žema savigarba ir aukštu agresijos lygiu, nusikalstamumu (Vissing, Straus, Gelles ir Harrop, 1991), išorinėmis ir vidinėmis problemomis (Wenar & Kerig, 2000). Taip pat svarbu pabrėžti, kad gilinantis į šią temą tyrėjai ne tik teoriškai analizuoja emocinio smurto sąvoką ir jo žalą vaiko vystymuisi, bet ir siekia suprasti, kokiais būdais būtų galima spręsti šią problemą. Munro (2007) išskyrė rekomendacijas, kurios svarbios vaikų apsaugos proceso metu. Cleaver, Walker ir Meadows (2004) atlikto tyrimo apie emocinio smurto vertinimo sistemos naudojimą rezultatai rodo, kad socialinio darbo praktika ir toliau neleidžia vaikams visiškai dalyvauti priimančiam sprendimui. Tyrime apklausti vaikai išsakė savo nuomonę, kaip vertinimo sistema galėtų būti pakeista. Jie norėjo, kad pirmininkai: skirtų jiems savo laiko, išklaustų, paisytų jų nuomonės ir patiktų tuo, ką jie pasakė. OVC (Office for Victims of Crime) (2004) pateikia didžiausią iki šiol psichinės sveikatos intervencijų vaikams, nukentėjusiems nuo prievartos, apžvalgą. Tai apima 24 veiksmus, susijusius su vaikais, tėvais, tėvų ir vaikų santykiais. Tačiau žvelgiant į rezultatus, tik vienas metodas - į traumas orientuota kognityvinė-elgesio terapija vertinamas kaip gerai palaikomas ir efektyvus (Cohen ir Mannarino, 1997). Paskutinis aspektas, kuris irgi dažnai tyrinėjamas tyrėjų yra socialinio darbuotojo asmenybė, kokiomis charakterio ypatybėmis turi pasižymėti šie darbuotojai, kurie dirba su žmonėmis, patyrusiais emocinį smurtą. Pavyzdžiui, vienas iš tokių darbų yra Gambrill (2006), nes jis analizavo, kokie įgūdžiai yra būdingi socialiniams darbuotojams, siekiant efektyviai dirbti su jaunais žmonėmis, kurie vaikystėje patyrė emocinį smurtą. Tuo tarpu, Dale (2004) atliktas kokybinis 18 šeimų tyrimas pateikia įvairius tėvų lūkesčius, plėtojant bendradarbiaujančius santykius su socialiniu darbuotoju. Mokslininkų emocinio smurto ypatumų ir pagalbos metodų analizė padeda socialiniams darbuotojams tikslingai gerinti jauno žmogaus gyvenimą.

Nors daug tyrėjų analizuoja emocinį smurtą, tačiau nei viename dokumente nėra nurodyta konkrečių metodų socialiniam darbuotojui, teikiančiam pagalbą jaunam žmogui, vaikystėje

patyrusiam emocinį smurtą. Taigi, šiuo tyrimų siekiama išsiaiškinti, kokius metodus taiko socialinis darbuotojas, teikdamas pagalbą jaunam žmogui, vaikystėje patyrusiam emocinį smurtą?

Tyrimo klausimas – kokie jauno žmogaus, vaikystėje patyrusio emocinį smurtą, lūkesčiai socialinio darbuotojo pagalbai?

Tyrimo objektas – jauno žmogaus, vaikystėje patyrusio emocinį smurtą, lūkesčiai socialinio darbuotojo pagalbai.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti jauno žmogaus, vaikystėje patyrusio emocinį smurtą, lūkesčius socialinio darbuotojo pagalbai.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti vaiko emocinio smurto, patirto artimoje aplinkoje, ypatumus.
2. Aprašyti emocinio smurto pasekmes vaiko raidai.
3. Remiantis jaunų žmonių patirtimis, išanalizuoti socialinio darbuotojo veiklos metodus, teikiant pagalbą jaunam žmogui, vaikystėje patyrusiam emocinį smurtą.

1. VAIKO EMOCINIO SMURTO, PATIRTO ARTIMOJE APLINKOJE, YPATUMAI

1.1. Vaiko emocinio smurto, patirto artimoje aplinkoje, ypatumai

Emocinis smurtas - tai sąmoningas suaugusio žmogaus išpuolis prieš vaiką ir jo socialinių kompetencijų vystymąsi, psichologiškai destruktiviu elgesio modeliu (Garbarino, Gutterman ir Seeley, 1986). Shannon (2009) teigia, kad emocinis vaiko išnaudojimas dažniausiai apibūdinamas kaip tėvų ar globėjų elgesys, kuris gali trukdyti vaiko pažintinei, emocinei, psichologinei ar socialinei raidai. Besharov (1990), teigia, kad emocinis smurtas - vaiko psichikos puolimas, lygiagrečiai, kaip fizinė prievarta yra vaiko kūno puolimas. Emocinis smurtas laikomas visų prievartos prieš vaikus formų sudedamąja dalimi (Navara, 1987). T. y., pažeidus vaiko fizinės ar seksualinės ribas, greičiausiai, tai bus patirta kaip žeminimas, bauginimas, išnaudojimas ar tam tikra jų kombinacija, taigi atitinkanti emocinės prievartos apibrėžimą (Bernstein, 2002; Hart, Brassard, Binggeli ir Davidson, 2002). Aktyvus vaiko atstūmimas ir terorizavimas taip pat yra netinkamo emocinio elgesio formos, nes kelia tiesioginę grėsmę vaiko savivertės vystymuisi (Ney, 1987; Solomon & Serres, 1999). Netinkamas psichologinis elgesys vis labiau pripažįstamas kaip pagrindinė netinkamo elgesio su vaikais problema ir kaip vienijanti koncepcija, jungianti pažintines, emocines ir tarpasmenines problemas, susijusias su fizine ir seksualine prievarta bei visomis nepriežiūros formomis (Brassard, Germain, & Hart, 1987; Brassard, Hart, & Hardy, 1993; Hart & Brassard, 1987).

Emocinis vaiko išnaudojimas, dar vadinamas psichologiniu netinkamu elgesiu gali apimti:

Ignoravimą. Kai tėvas nei fiziškai, nei psichologiškai nedalyvauja vaiko gyvenime. Jis ar ji gali nežiūrėti į vaiką, nekviesti vaiko vardu (Shannon, 2009). Pagal Monteleone ir Brodeur (1998), tai nesugebėjimas tinkamai skatinti, reaguoti ir pripažinti vaiko vertės šeimoje. Tai tėvų psichologinis neprieinamumas su atsisakymu bendrauti ir prasti sveiko bendravimo įgūdžiai (Crittenden, 1988; Egeland, Sroufe ir Erickson, 1983; Farber ir Egeland, 1987).

Atstūmimą. Kai tėvas atsisako reaguoti į vaiko poreikius, pavyzdžiui: atsisako liesti vaiką, neigia vaiko poreikius, išjuokia (Shannon, 2009). Pagal Monteleone ir Brodeur (1998), tai vaiko vertės, poreikių ir prašymų atmetimas.

Izoliaciją. Kai tėvas nuolat neleidžia vaikui megzti kontakto su bendraamžiais, šeimos nariais ir suaugusiais (Shannon, 2009; Monteleone ir Brodeur, 1998). Tai taip pat gali apimti vaiko laisvės ribojimą ar vaiko judėjimo apribojimus (Shannon, 2009). Pagal Monteleone ir Brodeur (1998), tai ne tik atsisakymas su vaiku kontaktuoti/bendrauti, tai vaiko išskyrimas ne tik iš šeimos, bet ir izoliavimas nuo bendruomenės.

Išnaudojimą arba korupciją. Tokiu prievartos atveju vaikas yra mokomas, skatinamas arba verčiamas elgtis netinkamai ar neteisėtai. Tai gali būti tėvų asocialus elgesys, pavyzdžiui, išmokyti vaiką vogti ar priversti vaiką užsiimti prostitucija (Shannon, 2009). Pagal Monteleone ir Brodeur (1998), tai vaiko trikdymas skatinant ir stiprinant destruktivų, antisocialų elgesį iki kol vaikas susilpnėja socio-emocinėje raidoje, kai sąveika normalioje socialinėje terpėje nėra galima.

Žodinį puolimą. Tai apima nuolatinį neigimą, gėdinimą, išjuokimą (Shannon, 2009). Pagal Monteleone ir Brodeur (1998), tai žodinis vaiko puolimas nuolat pravardžiuojant/taikant jam etiketes, šiurkštūs grasinimai, sarkastiški žeminimai, kurie nuolat „numuša“ vaiko savigarbą.

Terorizavimą. Kai tėvas grasiną ar ieško priekabių, taip sukurdamas vaikui baimės atmosferą. Terorizavimas gali apimti vaiko, jo mylimo žmogaus ar daikto, pavyzdžiui, brolio ar sesers, naminio gyvūno ar žaislo prirėmimą/padėjimą į pavojingą ar chaotišką situaciją arba griežtų ir nerealių lūkesčių kėlimas vaikui, grasinant pakenkti, jei jie nebus patenkinti (Shannon, 2009). Pagal Monteleone ir Brodeur (1998), tai nuolatiniai žodiniai puolimai, priešiškus prieš vaiką, taip užkertant kelią vaikui įgyti saugumo ir patikimumo jausmus.

Vaiko nepriežiūra/nepaisymą. Ši prievarta gali apimti auklėjimą, tėvų nesugebėjimą suteikti vaikui būtinų švietimo paslaugų; psichinės sveikatos nepriežiūra, kai tėvas ar globėjas neigia arba ignoruoja vaiko poreikį gydyti psichologines problemas; medicininis aplaidumas, kai tėvas neigia ar ignoruoja vaiko poreikį gydyti medicininis problemas (Shannon, 2009).

Per didelių lūkesčių kėlimą/spaudimą. Pagal Monteleone ir Brodeur (1998), tai per didelis vaiko spaudimas, taikant rafinuotą/subtilų, bet nuoseklų spaudimą greitai augti ir per anksti pasiekti akademinio darbo, fizinių/motorinių įgūdžių ir socialinės sąveikos, ko pasekoje vaikas jaučia, kad jis arba ji niekada nebūna visiškai pakankami/tinkami.

Emocinė (dar vadinama psichologine) prievarta yra laipsniška, visada einanti lygiagrečiai su bet kokia kita prievartos forma. Tyrimai taip pat rodo, kad labiausiai paplitęs ir ilgalaikį žalingą poveikį sukeliantis smurtas yra fizinis, tai seksualinė prievarta ir nepriežiūra, kas yra įtraukta į emocinės prievartos patirtis (Hart ir kt., 2002; McGee ir Wolfe, 1991). Vaikai gali atsigauti po fizinio skausmo ir sužeidimų, tačiau niekada negali pasveikti nuo teroro, nuvertinimo, žeminimo ar pažeisto pasitikėjimo (Briggs ir Hawkins, 1996). Tai gali sukelti kenksmingą/žalingą ilgalaikį poveikį vaikų sveikatai ir vystymuisi, kenkti jų gebėjimui sėkmingai formuoti santykius (Howe, 2005), tačiau taip pat yra įrodymų, leidžiančių teigti, kad kai kurie vaikai geba greitai atsigauti ir yra atsparesni (Iwaniec, Larkin ir Higgins, 2006). Emocinė prievarta gali būti patiriama savaime, nors mažiau nei 20 procentų atvejų ji naudojama kaip pagrindinė vaikų apsaugos kategorija. Ją neįtikėtina sunku įrodyti, o atliekant bet kokius teisinius veiksmus paprastai gaunami vaiko psichologų ar psichiatrų vertinimai apie tėvų ir vaikų sąveiką (Munro, 2007).

Nors emocinės prievartos apibrėžimas dažnai yra sudėtingas ir netikslus, specialistai sutinka, kad daugumai tėvų kartais nutinka, kad jie naudoja neigiamą požiūrį ar taiko neigiamus veiksmus, kurie nelaikomi emociniu smurtu. Net ir geriausi tėvai turi atvejų, kai jie praranda kontrolę ir pasako savo vaikams skaudžius dalykus, nesugeba jiems suteikti trokštamo dėmesio ar netyčia juos išgąsdina. Pasak emocinio smurto nacionalinio eksperto Garbarino, žalingas yra nuolatinis, lėtinis veiksmas, kuris niokoja vaiką (1994). Daugelis ekspertų sutinka, kad emocinis smurtas paprastai nėra atsitiktinis atvejis. Emocinė prievarta gali ir įvyksta visų tipų šeimose, nepriklausomai nuo jų kilmės. Dauguma tėvų nori geriausio savo vaikams. Kai kurie tėvai gali emociškai ir psichologiškai žaloti savo vaikus dėl streso, prastų auklėjimo įgūdžių, socialinės izoliacijos, turimų išteklių trūkumo ar keldami per didelius lūkesčius savo vaikams. Jie gali emociškai priekabauti prie savo vaikų, nes patys patyrė/išgyveno emocinį smurtą būdami vaikais (Shannon, 2009).

Apskritai nėra konkrečių vaikų bruožų ar savybių, kurios sąlygotų tapimą emocinės prievartos aukomis dėl savo lyties, amžiaus, padėties šeimoje arba sveikatos būklės (Iwaniec, Larkin ir Higgins, 2006). Viena išimtis yra ta, kad vaikai turintys fizinę ar intelekto negalią yra labiau pažeidžiami. Nustatyta, kad vaikai su registruota negalia emocinę prievartą patiria net tris kartus dažniau, nei vaikai be jų (Sullivan ir Knutson, 2000).

Netinkamas psichologinis elgesys yra pakartotinis žalingas tėvų ir vaikų sąveikos modelis, kuris tampa tipišku santykiams. Kai kuriose situacijose šis modelis yra lėtinis ir paplitęs; kituose modeliuose atsiranda tik tada, kai juos suaktyvina alkoholis ar kiti stiprinantys veiksniai. Retkarčiais šį modelį suaktyvina labai skausmingas išskirtinis įvykis, toks kaip skyrybos, ir gali pradėti netinkamą psichologinį elgesį (Brassard, Germain, & Hart, 1987; Brassard, Hart, & Hardy, 1993; Hart & Brassard, 1987).

Apibendrinant, emocinis smurtas - sąmoningas suaugusio žmogaus išpuolis prieš vaiką dažniausiai apibūdinamas kaip elgesys, kuris gali trukdyti vaiko pažintinei, emocinei, psichologinei ar socialinei raidai. Tai vaiko asmenybės puolimas, lygiagrečiai, kaip fizinė prievarta yra vaiko kūno puolimas. Emocinis smurtas laikomas visų prievartos prieš vaikus formų sudedamąja dalimi. Emocinis vaiko išnaudojimas gali apimti: ignoravimą, atstūmimą, izoliaciją, išnaudojimą ar korupciją, žodinį puolimą, terorizavimą, vaiko nepriežiūrą/nepaisymą, per didelių lūkesčių kėlimą/spaudimą. Pabrėžtina tai, kad vaikai gali išgyti po fizinių sužeidimų, tačiau niekada negali atsigausti nuo emocinio smurto (per didelės kontrolės, nepagarbos, atstūmimo).

1.2. Emocinio smurto pasekmės vaiko raidai

Šeimoje demonstruojama ar prieš vaiką naudojama bet kokia emocinio smurto forma veikia vaiko elgesį, emocijas ir bendravimą su aplinkiniais. Kaip teigia Mullender (1996), nors tėvai

dažnai neigia, kad vaikas supranta smurtą, dauguma vaikų turi tam tikrų žinių apie tai, kas vyksta ir kenčia sąveiką su smurtu. Emocinis smurtas šeimoje kelia susirūpinimą dėl dviejų priežasčių: a) jis dažnai būna kartu su prievarta prieš vaikus ir b) jo atsiradimas daro žalingą poveikį vaikams (Humphreys ir Mullender, 2005). Vaikai, kurie yra nuolat ignoruojami, gėdinami, terorizuojami ar žeminami - kenčia bent tiek, jei ne daugiau, nei tuo atveju, kai yra fiziškai užpuolami (Shannon, 2009). Glaser (2002) mano, kad emocinė prievarta gali stipriau paveikti vėlesnius vaikų vystymosi sutrikimus, nei smarkus fizinis smurtas. Kūdikiui, kuriam labai trūksta emocinio artumo, nors fiziniai poreikiai patenkinti, gali nepavykti klestėti ir ilgai jis gali mirti (Shannon, 2009).

Nors matomų vaikų emocinės prievartos požymių aptikti gali būti sunku, paslėpti tokio pobūdžio vaikų randai išryškėja elgesyje, įskaitant neužtikrintumą, žemą savęs vertinimą, destruktivų elgesį, piktus veiksmus (pvz.: ugnies uždegimas ir žiaurus elgesys su gyvūnais), menkai išvystyti pagrindiniai įgūdžiai, piknaudžiavimas alkoholiu ar narkotikais, savižudybės ir nestabili darbo istorija (Shannon, 2009). Smegenų tyrimai parodė mažų vaikų, patyrusių emocinį smurtą šeimose, pokyčius smegenyse, dėl kurių smegenyse apdorojama kitokia/skirtinga informacija. Dėl smurto šeimoje gali atsirasti smurtinis elgesys (Giardino ir Giardino, 2002). Parkinson ir Humphries (1998) taip pat tyrė buvimo smurto šeimoje liudininku poveikį teigia, kad vaikai pasižymi ypač menka socialine kompetencija ir agresyviu elgesiu. Pagal Hart, Binggeli ir Brassard (1998), tokiems vaikams būdingi valgymo sutrikimai, narkotikų vartojimas, fizinis smurtas prieš save, savižudybės, antisocialus elgesys, agresija ar smurtas, smulki ar stambi nusikalstama veika. Tyrimai su mokyklinio amžiaus vaikais ir paaugliais rodo, kad emocinė prievarta yra susijusi su žema savigarpa ir aukštu agresijos lygiu, nusikalstamumu (Vissing, Straus, Gelles ir Harrop, 1991), išorinėmis ir vidinėmis problemomis (Wenar & Kerig, 2000).

Giardino ir Giardino (2002), remdamiesi mažų vaikų, patyrusių emocinį smurtą šeimose, smegenų tyrimais teigia, kad dėl smurto šeimoje gali atsirasti simptomų, susijusių su potrauminio streso sutrikimu, pavyzdžiui, emocinis sustingimas, padidėjęs susijaudinimas, vengimas prisiminti smurtinį įvykį ar obsesinis susitelkimas į jį, depresija arba smurtinis elgesys (Giardino ir Giardino, 2002). Parkinson ir Humphries (1998) taip pat ištyrė buvimo smurto šeimoje liudininku poveikį ir teigia, kad vaikai pasižymi didesniu nerimu, žemu savęs vertinimu, depresija. Vaikai, patyrę emocinį smurtą, dažnai jaučia nepasitikėjimo ir nesaugumo jausmus. Kylantis nepasitikėjimas siejamas su dviem plačiais aspektais: a) prisirišimo nerimas, kuriam būdingas įsitikinimas, kad asmuo yra nevertingas ir keliantis aplinkiniams rūpesčių ir b) prisirišimo vengimas, kuriam būdingas įsitikinimas, kad kiti yra nepatikimi ir yra polinkis atmesti emocijas bei reikšmingus artimus santykius (Bartholomew ir Horowitz, 1991; Blatt & Levy, 2003; Brennan, Clark, & Shaver, 1998). Suaugusieji, kuriems būdingas didelis prisirišimo nerimas, gali pasirodyti nemalonūs, priklausomi ir reiklūs žmonėms, prie kurių yra prisirišę; Priešingai, suaugusieji, kurie vengia

prisirišimo, gali atrodyti nutolę ir “išlaikantys atstumą” dėl suvaržytų emocijų ir nepasitikėjimo artimais santykiais. Asmenims, anksti patyrusiems prievartą ar traumas, atrodo, kad yra sunkiau prisirišti ir jie gali patirti prieštarinę elgesį, pasižymintį dideliu prisirišimo nerimu ir vengimo lygiu (Riggs, 2010). O'Hagan (2006) aprašė du emociškai išnaudojamų vaikų prototipus, kurių elgesio strategijos yra panašios į elgesį, kurio tikimasi iš vengiančių ir ambivalentiškų (išreiškiančių neigiamus jausmus) prisirišimo grupių. Konkrečiai, kaip ir elgesys, kurio tikimasi iš vengiančių prisirišti vaikų, kai kuriems emocinį smurtą patyrusiems vaikams gali pasireikšti užslopintų neigiamų emocijų kraštutinumas, nes jie žino, kad natūrali emocijų išraiška sukelia tėvų priešišką reakciją ir stengiasi slopinti bet kokius jausmus. Anot O'Hagan (2006), nuolatinis slopinimas ilgai tampa automatinis ir silpnina gebėjimą jaustis teigiamai, o jų emocinį pasaulį valdo abejingumas, apatija, panika ir neišsakyta neapykanta. Kitas kraštutinumas, panašus į perdėtą emocinį ambivalentiškai prisirišusių vaikų susidorojimą, kai kurie emociškai išnaudojami vaikai demonstruoja dažniausiai pasireiškiančias išraiškingas ir pastebimas neigiamas emocijas, greičiausiai modeliuojamas dėl tėvų reiškiamų stiprių neigiamų emocijų. Tokie vaikai gali būti garsūs, agresyvūs, nevaržomi, ir destruktiviški (O'Hagan, 2006). Kūdikiai, kurie patiria ne tokį stiprų emocinį nepriteklį, gali išaugti į neramius ir nesaugius vaikus, kurie vystosi lėtai ir turi žemą savęs vertinimą. Emociškai išnaudojami vaikai dažnai užauga galvodami, kad jie tam tikru būdu yra nepakankami. Tai yra besitęsianti emocinės prievartos tragedija, kai šie vaikai taps tėvais, jie gali tai tęsti cikliška su savo pačių vaikais (Shannon, 2009). Pakartotinis elgesio ar ekstremalių įvykių nutikimas vaikams rodo, kad jie yra beverčiai, nepageidaujami, nemylimi ar vertingi tik tenkindami kito poreikius, ir tai daro ilgalaikę žalą jų asmenybėms ir psichologinėms būsenoms (Crittenden, 1988; Egeland, Sroufe ir Erickson, 1983; Farber ir Egeland, 1987). Lėtinis netinkamo psichologinio elgesio modelis griauna vaiko savęs vertę ir saugumo jausmą (Hart, Binggeli ir Brassard, 1998). Pagal Hart, Binggeli ir Brassard (1998), vaikams, patyrusiems emocinį smurtą, būdinga žema savivertė, neigiamas emocinis ar gyvenimo vaizdas, nerimo simptomai, depresija ir mintys apie savižudybę, emocinis nestabilumas, ribinė asmenybė, emocinis “šaltumas”, impulsų valdymo problemos, pyktis. O'Hagan (2006) teigė, kad vaikai, kenčiantys nuo emocinės prievartos, patiria tik ribotą skaičių emocijų, kurios vyrauja neigiamos, o ne teigiamos. Taip pat atrado, kad emocinė prievarta trukdo vaikams suprasti emocijas, jiems sunku atpažinti emocijas savyje ar kituose (t.y. jiems trūksta empatijos ir gebėjimo atpažinti socialines užuominas). Dėl to emocinė išraiška gali būti iškreipta, nes šie vaikai dažnai funkcionuoja ties emocijų spektro ribomis ir demonstruoja prieštarinius emocinius ir elgesio atsakus. Nesaugios, emociškai priekabiaujančios tėvystės formos suaktyvina ir sustiprina neigiamus vidinius savęs (pvz., neprotingo, pažeisto, nevertingo, šlykštaus) ar kitų (pvz., žiaurais, išdaviko, neatleistino, nekenčiamo) suvokimo jausmus. Dėl netinkamo elgesio vaikams trūksta savikontrolės ir gebėjimo valdyti kitais (Liem & Boudewyn, 1999).

Nesaugūs vaikai gali arba sumažinti (vengti), arba sustiprinti (ambivalentišką) neigiamų emocijų išraišką, o tai vėliau iššaukia tokį elgesį, kurį individas gauna iš kitų ir paprastai sustiprina (Cassidy, 1994).

Parkinson ir Humphries (1998) taip pat ištyrė buvimo smurto šeimoje liudininku poveikį ir teigia, kad vaikai pasižymi ypač menka socialine kompetencija, pavyzdžiui, agresyviu elgesiu ir mažesne socialine veikla. Shannon (2009) teigia, kad paslėpti emocinio smurto randai išryškėja elgesyje, įskaitant neužtikrintumą, žemą savęs vertinimą, užsisklendimą, menkai išvystytus pagrindinius įgūdžius, piknaudžiavimą alkoholiu ar narkotikais, savižudybes, sunkumus mezgant santykius ir nestabilią darbo istoriją. Kai vaikai yra apleidžiami, atstumiami ir su jais elgiamasi griežtai, nenuosekliai ir įkyriai ar jie ypatingai kontroliuojami, jie sukuria neigiamas mintis apie save, kitus ir kuria santykius, kurie atitinka tokį elgesį (Bowlby, 1969, 1973; Thompson, 1991) bei nesugeba reguliuoti savo emocijų sąveikaudami su kitais (Ainsworth et al., 1978; Carlson & Sroufe, 1995; DeWolff & van IJzendoorn, 1997). Pagal Collins ir Sroufe (1999) sandorių modelį, pagal kurį ankstyvojo prisirišimo patirtis ir toliau daro įtaką vaikų funkcionavimui ir vėlesniems santykiams, vaikai taip pat prisideda prie savo pačių vystymosi ir aplinkos, reaguodami ir bendraudami su kitais pagal ankstesnius adaptacijos modelius ir lūkesčius. Tiksliau, vaikystėje susiformavęs savęs ir kitų suvokimas daro įtaką emocinėms reakcijoms, pažintiniams procesams, palaikantiems ir sustiprinantiems ar silpninantiems emocines reakcijas, ir iš to kylančiam elgesiui. Pagal transakcinį modelį, remiantis patirtimi, įgyjami specifiniai santykio įgūdžiai (pvz., empatija, socialinis suvokimas, bendravimas, derybos, konflikto sprendimas). Kai nuo mažumės bendravimas su šeimos nariais yra abejingas, nejautrus ar emociškai įžeidžiantis - tai gali sukelti nepatikimą suaugusiųjų romantinių santykių prisirišimą, psichologinius sunkumus ir disfunkcinių santykių riziką, kas apibūdinama kaip netinkamas emocinis elgesys (Carlson & Sroufe, 1995; Davis, Petretic-Jackson, & Ting, 2001; DiLillo, 2001; DiLillo, Lewis, & Di Lareto-Colgan, 2007; Riggs, 2010). Pagal Hart, Binggeli ir Brassard (1998), vaikams, patyrusiems emocinį smurtą, būdingi žemi socialiniai įgūdžiai, įskaitant antisocialų elgesį, prisirišimo problemas, žemą socialinę kompetenciją, žemą užuojautą ir empatiją kitiems, savęs izoliacija, neatitikimą, netinkamą seksualinę reguliaciją, priklausomybę, žemus akademinis pasiekimus, mokymosi sutrikimus ir sutrikusius moralinius samprotavimus. Vaikai, kurių tėvai reaguoja atmetinai, gali sukurti neigiamą kitų suvokimą kaip nereaguojantį, neatsakantį, atstumiantį ar griežtą, todėl yra mažiau tikėtina, kad vaikai pasitikės kitais žmonėmis ar kreipsis į kitus pagalbos (Liem ir Boudewyn, 1999). Vaikai, patiriantys nenuoseklumą ar kišimasi ir atstūmimą iš tėvų, greičiausiai bus dvigubai nepalankesni suvokdami tiek save, tiek kitus. Emociškai įžeidžianti tėvystė gali sukelti nuo bendravimo ribojančias mintis, sukeliančias didelę netinkamų socialinių santykių riziką (Carbone, 2010; Riggs & Kaminski, 2010). Emocinis vaikų išnaudojimas, kaip ir kitos ankstyvo netinkamo elgesio formos, kelia rimtą iššūkį

saugių prisirišimų formavimuisi ir išlaikymui, sukeldamas didelę įtaką savęs ir kitų emocinio reguliavimo ir suvokimo vystymuisi (Cicchetti & Toth, 2000; Collins ir Sroufe, 1999; Collins, Guichard, Ford ir Feeney, 2004). Tyrimai rodo, kad dėl emocinės prievartos kyta pavojus vaikams dėl prasto savęs supratimo ir emocinio reguliavimo sutrikimų. Pavyzdžiui, tyrimai su mokyklinio amžiaus vaikais ir paaugliais rodo, kad emocinė prievarta yra susijusi su žema savigarba, depresija (Riggs & Kaminski, 2010). Kaip įrodymai, siejantys vaikų emocinę prievartą su kontakto mezgimu su bendraamžiais problemomis (Taussig ir Culhane, 2010; Vissing ir kt., 1991), siūlomame modelyje daroma prielaida, kad prisirišimo neužtikrinumas, atsirandantis dėl emociškai įžeidžiančio tėvų auklėjimo, taip pat prisideda prie blogo socialinio funkcionavimo. Ankstyvojo prisirišimo santykių kontekste vaikai pradeda lavinti įgūdžius, reikalingus kuriant būsimus socialinius ryšius, tokius kaip savimonė, empatija, derybos ir konfliktų sprendimas. Įvairiais vystymosi tarpsniais tyrimai rodo, kad prisirišimo saugumas daro įtaką daugeliui tarpasmeninių santykių aspektų, įskaitant veiksmingumą bendraamžių grupėse, abipusiškumą santykiuose, empatiją, problemų sprendimą ir konfliktų sprendimą bei artimų ir intymių santykių užmezgimą su bendraamžiais (Carlson ir Sroufe, 1995; Kestenbaum, Farber, & Sroufe, 1989; Suess ir kt., 1992). Be jokios abejonės, emocinis priekabiavimas padidina nesaugaus prisirišimo tikimybę, kuri empiriškai siejama su žema empatija, priešišku ar agresyviu ir impulsyviu, bendraamžių išnaudojimu ar pajuokimu, socialiniu atsitraukimu ar atskirtimi nuo grupinės veiklos, izoliacijos ar visiško susilieimo ir priklausomybės, kai intymumas buvo pasiektas autonomijos sąskaita (Elicker, Englund, & Sroufe, 1992; Erickson, Egeland, & Sroufe, 1985; Grossmann & Grossmann, 1991; Lewis, Feiring, McGuffog, & Jaskir, 1984; Lyons-Ruth ir kt., 1993; Renken, Egeland, Marvinney, Sroufe, & Mangelsdorf, 1989; Sroufe, Carlson, & Shulman, 1993; Sroufe & Fleeson, 1986; Troy & Sroufe, 1987; Urban, Carlson, Egeland ir Sroufe, 1991). Kūdikiams, kurių globėjai reaguoja nenuosekliai ar įkyriai, greičiausiai sukurs neigiamus savęs modelius kaip nekompetentingi, nevertingi ir bejėgiai (Shannon, 2009).

Nors bet kokio amžiaus emocinė prievarta greičiausiai turės žalingą poveikį, Collins ir Sroufe (1999) sandorių modelis rodo, kad emocinė prievarta kūdikystėje gali būti labiau žalinga nei emocinė prievarta, atsirandanti vėliau, nes ankstyva patirtis sąveikauja su vėlesne patirtimi, taip paveikdama dabartinius rezultatus. Nors kūdikystėje užmezgtas saugus prierašumas gali šiek tiek apsaugoti vaikus nuo visiško vėlesnio emocinio išnaudojimo poveikio, nesaugus kūdikių prisirišimas gali sukelti didesnę pažeidžiamumą netinkamo atsakymo į emocinę prievartą, vykstančią vyresniame amžiuje, atžvilgiu. Tačiau dabartinis vaiko prierašumo tinklas taip pat yra kritinis, todėl, kad saugūs santykiai su palaikančiu suaugusiuoju gali panaikinti neigiamą emocinį smurtą iš kito globėjo.

Apibendrinant, vaikų emocinės prievartos požymiai dažnai išryškėja elgesyje: žemas savęs vertinimas, neužtikrintumas, menki bendravimo įgūdžiai, agresyvus elgesys, nusikalstamumas, smurtas prieš save ir kitus, piknaudžiavimas alkoholiu ar narkotikais, valgymo sutrikimai, savižudybės. Emocinio smurto pasekmės pasireiškia ir emocinėse reakcijose: žemas savęs vertinimas, nerimas, nesaugumo jausmas, nepasitikėjimas, abejingumas, neišsakyta neapykanta, panieka, depresija, neigiamas gyvenimo vaizdas, emocinis nestabilumas, pyktis, sunkiai atpažįstamos emocijos savyje ar kituose, todėl patiriamas tik ribotas skaičius emocijų, jie jaučiasi nepageidaujami, nemylimi, nevertingi. Emocinės prievartos pasekmės išryškėja ir bendraujant su kitais žmonėmis: sunkumai mezgant santykius, nesugebėjimas reguliuoti savo emocijų sąveikaujant su kitais, destruktivių santykių kūrimas, žemi socialiniai įgūdžiai, žema užuojauta ir empatija kitiems, savęs izoliacija, priklausomybė nuo kitų žmonių, žemi akademiniai pasiekimai, mokymosi sutrikimai, žemas pasitikėjimas kitais, žemas saugumo jausmas, negebėjimas prašyti pagalbos, kitų žmonių išnaudojimas.

2. SOCIALINIO DARBUOTOJO VEIKLOS METODAI, TEIKIANT PAGALBĄ JAUNAM ŽMOGUI, VAIKYSTĖJE PATYRUSIAM EMOCINĮ SMURTĄ

Daug smurto vyksta privačiame gyvenime, tačiau emocinė prievarta dažnai būna tiesiogiai stebima darbuotojų ar kitų žmonių vaiko gyvenime, todėl emocinės prievartos vertinimas dažniausiai grindžiamas tėvų ir vaiko sąveikos stebėjimais. Šios sąveikos stebėjimas turi pranašumą, nes stebint galima identifikuoti emocinį smurtą. Daugelis tėvų kartais būna nejautrūs ar elgiasi netinkamai, tačiau tai kompensuoja mylintys santykiai. Šeimos, kurių vaikai patiria prievartą ar yra nepaisomi tų vaikų poreikiai, yra labai įvairios grupės ir mažai tikėtina, kad bet kokia intervencija bus naudinga visais atvejais. Pagalba turi būti pritaikyta įvertinus šeimos poreikius. Kuo tikslesnis įvertinimas, tuo labiau ji generuos konkrečias idėjas, kaip pagerinti vaikų saugumą ir gerovę. Tad tikslus piktnaudžiavimo vertinimas priklauso nuo sistemingo ir griežto reikšmingų stebėjimų rinkimo per ilgą laikotarpį, pageidautina, esant daugeliui skirtingų sąlygų. Daugiadisciplininis vertinimas greičiausiai bus jautresnis įvairioms šeimos problemoms, todėl bendras ekspertų vertinimas bus ekspertiškesnis, nei galėtų pateikti vienas profesionalas. Vertinimo sistema ir įvairios formos integruotoje vaikų sistemoje yra skirtos skatinti holistinį ir išsamų vertinimą. Išsamus šeimos istorijos supratimas yra labai svarbus nustatant elgesio modelius ir vyraujančius streso taškus, kai kasdieniai rūpesčiai gali peraugti į rimtesnę prievartą. Tik labai retais atvejais teismas priima emocinio smurto sprendimą, kuris remiasi tik vieninteliu įvykiu, dažnai kraštutiniu, pavyzdžiui, kaip pasakyti vaikui, kad jis yra kaltas už jo motinos bandymą nusižudyti. Svarbu išsiaiškinti, ar šeimoje neseniai neįvyko kritinis įvykis, pavyzdžiui, vieno iš tėvų mirtis, dėl kurio likęs tėvas kurį laiką buvo nejautrus vaiko poreikiams. Gali nutikti ir taip, kad prieš vieną vaiką emociškai smurtaujama, tačiau broliai ir seserys prižiūrimi tinkamai. Todėl vertinant svarbu atsižvelgti į kiekvieno vaiko patirtį atskirai. Pabrėžiama, kad svarbu įvertinti ne tik vaiko saugumą, bet ir platesnius jo vystymosi poreikius bei tėvystės galimybes. Kai kurios šeimos gali paprašyti vaikų prisiimti daugiau suaugusiųjų vaidmenų nei įprasta, nes jie gali būti reikalingi ekonominiam ir praktiniam šeimos išgyvenimui. Sprendžiant iš tėvų elgesio, reikia atsižvelgti į aplinkos, kurioje jie gyvena, realybę (Munro, 2007).

Munro (2007) išskiria rekomendacijas, kurios svarbios vaikų apsaugos proceso metu:

Vaiko balsas. Pagrindinis dėmesys vaikų apsaugos darbe skiriamas vaiko saugai ir gerovei, todėl svarbu nepamiršti elgtis su vaiku kaip su žmogumi, turinčiu savo teises.

Darbas su tėvais. Apmąstyti, kaip su jais turėtų būti elgiamasi, ar kaip su partneriais, ar kaip su įtariamaisiais. Pagalvoti, kaip galima būtų maksimaliai panaudoti jų santykius su profesionalais, tiriant juos dėl smurto ir aplaidumo.

Darbas su kitais specialistais. Vaikų apsaugos sistema veikia pagal daugelį disciplinų. Svarbu pagalvoti, koks konkrečiu atveju yra kitų specialistų vaidmuo, kaip jie turėtų prisidėti prie vaiko gerovės ir saugumo.

Vertybės, profesinės etikos kodeksas. Dirbant su žmonėmis yra atitinkamos moralės normos, kurios riboja netinkamą elgesį. Vaikų apsaugos darbas kelia ypatingą sudėtingumą, susijusį su vaiko ir tėvų teisių ir poreikių suderinimu ir prievartos naudojimu dirbant su šeimomis.

Diskriminacija. Svarbu užtikrinti, kad žmonės nebūtų neigiamai vertinami ar traktuojami dėl jų rasės, etninės priklausomybės, religijos, lyties ar negalios. Darbas vaikų apsaugos sistemoje kelia dvi ypatingas susirūpinimo sritis: klaidingai suprantama nepažįstamą kultūrą, kuri dažnai traktuojama kaip nenormali ar žalinga ir neigiamai vertinanti tėvus ar vaikus dėl išankstinių nuostatų.

Emocinis poveikis. Vaikų apsaugos darbas daro didelį emocinį poveikį tiek šeimos nariams, tiek susijusiems specialistams. Neatpažinimas ir konstruktyvus emocinių problemų sprendimas daro neigiamą poveikį darbo kokybei, šeimos ir profesionalo gerovei.

Tyrimo apie vertinimo sistemos naudojimą rezultatai rodo, kad socialinio darbo praktika ir toliau neleidžia vaikams visiškai dalyvauti priimant sprendimus, galinčius turėti jiems įtakos (Cleaver, Walker ir Meadows, 2004). Apklausti vaikai, kaip viskas galėtų būti pakeista, šiame tyrime išryškino esamas problemas. Jie norėjo, kad pirmininkai: skirtų jiems savo laiko ir paaiškintų, kas vyksta ir kodėl; išklaustytų ir paisytų jų nuomonės ir patirties; patikėtų tuo, ką jie pasakė; kalbėtų su žmonėmis, kurie, jų manymu, yra svarbūs; parūpintų jiems ką nors, kas jiems paaiškintų, kas buvo nuspręsta.

Tėvų ir vaikų sąveikos terapija. Pasitelkiant tėvų ir vaikų sąveikos terapiją, fiziškai priekabiaujančių tėvų elgesio programos rezultatai parodė, kad pavyksta pasiekti žymiai mažesnę būsimos fizinės prievartos procentą (Chaffin ir kt., 2004; Chambless ir Ollendick, 2001).

Yra dvi pagrindinės šeimos terapijos formos: a) elgesio šeimoje terapija, pagrįsta socialinio mokymosi teorija, kuriai naudojamos struktūrizuotos elgesio mainų programos, siekiant padidinti teigiamą elgesį ir bendravimą bei problemų sprendimą; b) šeimos sistemų terapija, apimanti daugybę skirtingų metodų, tačiau laikant bendrą prielaidą, kad šeima yra ne tik asmenų grupė, bet ir taisyklė, kuria vadovaujamosi (Hazelrigg, Cooper ir Bourduin, 1987). Atsižvelgiant į specifinių terapijos formų įvairovę ir tyrimų trūkumą, sunku pasiekti bendrą vertinimą, tačiau elgesio metodai palaiko labiau nei sisteminiai (Macdonald, 2001).

Šeimos grupių konferencijos. Šeimos grupių konferencijų pagrindinė idėja yra ta, kad šeima yra suburta tam, kad surastų geriausią planą, kaip spręsti jų problemas ir užtikrinti gerą vaikų priežiūrą. Konferencijose sprendimus priima šeimos nariai, o ne profesionalai. Jie kreipiasi šeimomis dėl to, nes taip įgalinama visa šeima. Tačiau yra nedaug vertinamųjų tyrimų.

Vieno trejų metų trukmės teismo proceso Švedijoje metu nustatyta, kad vaikai, nagrinėjami per šeimos grupių konferencijas, turėjo didesnę persiuntimo dėl piktnaudžiavimo procentą nei tie, kuriems buvo taikomas standartinis požiūris, tačiau jie buvo linkę gauti mažiau įkyrią paramą iš vaiko apsaugos tarnybų (Sundell ir Vinnerljung, 2004).

Remiantis Munro (2007), vaikų apsauga apibūdinama kaip: vaikų apsaugojimas nuo netinkamo elgesio; kelio užkirtimas vaikų sveikatos ir vystymosi sutrikimams; užtikrinimas, kad vaikai augtų tokiomis aplinkybėmis, kurios atitiktų saugios ir veiksmingos priežiūros tenkinimą; vaidmens prisiėmimas, kad vaikams būtų sudarytos geriausios gyvenimo sąlygos ir jie sėkmingai galėtų tapti pilnamečiais asmenimis. Taip pat Munro (2007) pabrėžia, kad vaikų apsauga apibrėžiama kaip gerovės išlaikymo ir paskatinimo dalis. Tai veikla, kuri vykdoma siekiant apsaugoti vaikus, kenčiančius ar rizikuojančius patirti stiprias pasekmes.

Už vaikų apsaugą atsakingos visos vaikų tarnybos. Nepriklausomai nuo to, koks konkretus jų klientų aspektas yra - švietimas, sveikata ir pan. -, jie privalo atsižvelgti į bendrą vaiko sveikatą ir raidą. Jei jie nustato poreikį ar priežastį susirūpinti, jie turėtų imtis veiksmų, kad tai spręstų. Yra keturi pagrindiniai atsakymai bet kuriam profesionalui, kuriam rūpi, kad vaikas turi pagalbinių poreikių. Vaikas turintis "papildomų poreikių" apibrėžiamas kaip tas, kuriam reikalinga tikslinė ar specialistų pagalba, kad būtų galima pasiekti penkis prioritetinius rezultatus: būti sveikam, išlikti saugiam, mėgautis ir pasiekti, padaryti teigiamą indėlį ir pasiekti ekonominę gerovę.

1 atsakymas: reikiamą pagalbą galima lengvai įvertinti ir išdėstyti, pavyzdžiui, gali būti akivaizdu, kad reikalingas nuodugnus vienos agentūros atsakas, pavyzdžiui, logopedinė terapija, tad ir nukreipiama tiesiogiai.

2 atsakymas: bendros vertinimo sistemos parengimas. Tai gali atlikti bet kurios srities specialistas. Tai sudaro pagrindą nusprendžiant, kokių reikia kitų paslaugų, jei tokių reikia, ir teikia daugiau pagrįstų įrodymų nukreipiant tikslinėms ar specializuotoms agentūroms.

3 atsakymas: kreipimasis į vietos valdžios instituciją, užtikrinančią vaiko poreikius, pagal 1989 m. Vaikų įstatymo 17 skyrių. Socialinis darbuotojas ir vadovas per 24 valandas nuspręs, ar tinka socialinė globa, ir, jei taip, per septynias dienas atliks pirminį vertinimą.

4 atsakymas: vaiko, kuriam reikalinga apsauga, nukreipimas į vietos valdžios instituciją. Vėlgi, socialinis darbuotojas ir vadovas nuspręs, kaip reaguoti. Jei kyla abejonių dėl betarpiško vaiko

saugumo, tuomet reikia imtis skubių priemonių vaikui apsaugoti. Be to, jei bet kuriuo metu kyla abejonių dėl reikšmingos žalos, tai paskatins pradėti tyrimą (Munro, 2007).

Nesuteikti galimybių plėtotis piktnaudžiavimui. Atsižvelgiant į įrodymus dėl piktnaudžiavimo ir nepriežiūros padarytos ilgalaikės žalos, sveikintina intervencija, kuria siekiama sumažinti šį poveikį. Tačiau tai yra darbo sritis, kuriai praktikoje dažniausiai skiriama mažai dėmesio, o daugiausia profesinių pastangų skiriama dabartiniam vaikų saugumui ir priežiūros lygiui gerinti, kol žala pasireiškia problematišku elgesiu. Yra keletas terapinių metodų, tačiau jų vertinamųjų tyrimų yra nedaug.

OVC (Office for Victims of Crime) (2004) pateikia didžiausią iki šiol psichinės sveikatos intervencijų vaikams, nukentėjusiems nuo prievartos, apžvalgą. Jis apima 24 veiksmus, susijusius su vaikais, tėvais, tėvų ir vaikų santykiais. Jie klasifikuojami remiantis teorine, klinicine literatūra, naudojimu praktikoje, žalos galimybe ir empirinio palaikymo laipsniu. Tik vienas metodas - į traumas orientuota kognityvinė-elgesio terapija vertinamas kaip gerai palaikomas ir efektyvus (Cohen ir Mannarino, 1997). Vienas gydymo būdas - prisirišimo terapija - buvo įvertintas kaip galintis padaryti didelę žalą.

Vaikų gražinimas namo. Kai vaikai pašalinami iš savo tėvų dėl prievartos ar nepriežiūros, profesionalai susiduria su sprendimu, ar jie gali saugiai grįžti namo. Biehal (2006) pateikia vertingą atitinkamų tyrimų išvadų JK ir JAV santrauką, įskaitant: daugelis vaikų gana greitai grįžta namo, tačiau grįžimo tikimybė po šešių mėnesių labai sumažėja. Globos laikas atrodo susijęs su daugybe kitų veiksnių, dėl kurių grįžimas tampa mažiau tikėtinas; vaikai, paguldyti dėl fizinės ar seksualinės prievartos, labiau linkę grįžti namo nei vaikai, apgyvendinti dėl nepriežiūros; daugelio JK atliktų tyrimų duomenys rodo, kad trečdalis ir pusė vaikų, grįžusių namo, vėliau gali vėl pasirodyti globos namuose; nebuvo atlikta daug tyrimų apie atkurtos sąveikos rezultatus, tačiau įrodymai rodo, kad kai kurie vaikai, grįžę, patiria pakartotinę prievartą ar nepriežiūrą; riboti įrodymai apie psichosocialinius atkurtos sąveikos padarinius rodo, kad susijungę vaikai gali turėti rimtesnių emocinių ir elgesio problemų nei tie, kurie liko prižiūrimi.

Veiksmingų darbo santykių tyrimai. Nepaisant pasirinktos intervencijos, yra įrodymų, kad veiksmingi tarpasmeniniai įgūdžiai gali padidinti tikimybę užmegzti ryšius su paslaugų vartotojais, užmegzti jų bendradarbiavimą ir išvengti pasitraukimo (Patterson ir Forgatch, 1985). Pagal Gambrell (2006) šalti ir uždari darbuotojai nėra linkę įtraukti klientus kaip bendradarbius, kaip tai sugeba padaryti šilti, palaikantys ir empatiški darbuotojai. Įgūdžiai, įvardyti kaip prisidedantys prie santykių kūrimo: darbuotojo patikimumas; empatija ir supratimas; kliento

sudominimo įgūdžiai; dėmesys kliento rūpesčiams; įgūdis nukreipti klientą į jo emocinius išgyvenimus.

Dale (2004) atliktas kokybinis 18 šeimų tyrimas pateikia aiškų tėvų gerosios ir blogosios darbo santykių patirties pavyzdį. Teigiamos išvados buvo tokios, kaip aukščiau išvardytos: pavyzdžiui, vienas iš tėvų vertino dviejų žmonių komunikaciją bei galimybę pareikšti savo nuomonę vieni kitiems. Neigiami komentarai atspindėjo priešingas pagalbininkų savybes - būti nesidomintiems, neefektyviems, neskatinamiems.

Apibendrinant, socialinio darbuotojo veikla, teikiant pagalbą vaikui, patyrusiam emocinį smurtą turi būti pritaikyta įvertinus šeimos poreikius. Kuo tikslesnis įvertinimas, tuo labiau socialinio darbuotojo pagalba galės taikyti atitinkamus įrankius, užtikrinant vaikų saugumą ir gerovę. Vertinant svarbu atsižvelgti į kiekvieno vaiko patirtį atskirai, nes daugiadisciplininis vertinimas yra ekspertiškesnis. Svarbu įvertinti ne tik vaiko saugumą, bet ir platesnius jo vystymosi poreikius bei tėvystės galimybes. Pagrindinės rekomendacijos socialiniam darbuotojui, teikiančiam pagalbą vaikui, patyrusiam emocinį smurtą, yra: gebėjimas atsižvelgti į vaiko balsą; darbas su tėvais; darbas su kitais specialistais; savo profesinių vertybių ir profesinio etikos kodekso laikymasis; užtikrinimas diskriminacijos nebuvimo; emocinio poveikio ir reikšmės suvokimas. Pagrindinės socialinio darbuotojo veiklos sritys yra: tėvų ir vaikų sąveikos terapija; šeimų konferencijos; vaikų grąžinimas namo; nesuteikimas galimybių plėtotis piknaudžiavimui. Pabrėžtina, kad už vaikų apsauga atsakingos visos vaikų tarnybos (mokykla, gydymo įstaiga ir pan.). Pagrindiniai socialinio darbuotojo asmenybės bruožai, reikalingi dirbant su vaikais, patyrusiais emocinį smurtą ir jų šeimomis, yra: gebėjimas kurti šiltus santykius, palaikymas, empatija, patikimumas, supratimas, kliento įtraukimo į procesą įgūdis, dėmesys kliento rūpesčiams ir įgūdis nukreipti klientą į jo jausmus.

3. TYRIMO “SOCIALINIO DARBUOTOJO VEIKLA, TEIKIANT PAGALBĄ JAUNAM ŽMOGUI, VAIKYSTĖJE PATYRUSIAM EMOCINĮ SMURTĄ” METODOLOGIJA

Tyrimo tipas. Temos “Socialinio darbuotojo veikla, teikiant pagalbą jaunam žmogui, vaikystėje patyrusiam emocinį smurtą” tyrimui atlikti pasirinktas kokybinis tyrimo tipas. Remiantis Žydžiūnaite ir Sabaliausku (2017), kokybinis tyrimo tipas suteikia galimybes pastebėti vidinius individo išgyvenimus ir įsijausti į unikalias žmogaus patirtis. Kadangi svarbu gauti išsamią informaciją apie konkretaus individo aplinką bei unikalias patirtis, šis tyrimo tipas padėjo tinkamai atskleisti tyrimo tikslą - socialinio darbuotojo veiklą, teikiant pagalbą jaunam žmogui, vaikystėje patyrusiam emocinį smurtą. Kokybinis tyrimo tipas atskleidė konkrečias individų patirtis su detalėmis, jausmais, patirtomis pasekmėmis ir juo gauti subjektyvūs, nesiekiantys reprezentuoti konkrečios populiacijos rezultatai. Kokybinis tyrimas atskleidė jaunuolių suvokimą apie emocinį smurtą, patirto emocinio smurto pasekmes bei kokiais būdais socialinis darbuotojas prisideda ir kokius dar metodus galėtų taikyti, siekdamas gerinti augančio vaiko/jaunuolio savijautą po skaudžių įvykių. Tokias detales vargu ar sužinotume kiekybinio tyrimo metu. Tad išsamesnis problemos pažinimas sudaro sąlygas sėkmingiau organizuoti prevenciją, kad vaikai saugiai, be didelės psichologinės žalos bei sveikatos sutrikimų, gebėtų gyventi šiame pasaulyje ir naudotis jo teikiamomis galimybėmis.

Duomenų rinkimo metodai. Kaip duomenų rinkimo metodas naudojamas struktūruotas tiesioginis interviu pagal iš anksto parengtus klausimus. Tiesioginio interviu privalumai - didelis atsakymų grįžtamumas, galimybė užduoti daug ir sudėtingesnių klausimų, užtikrinama, kad tyrimo dalyviai atitinka reikiamus kriterijus bei skatinamas bendradarbiavimas tarp tyrimo dalyvio ir interviu vedėjo. Struktūruoto interviu pasirinkimas grindžiamas tuo, kad rinkdamas duomenis tyrimo vedėjas jaučiasi užtikrinčiau, turėdamas iš anksto paruoštas temas ir klausimus, kurie užtikrina nenukrypimus nuo temos. Atsižvelgiant į tyrimo dalyvių išgyvenimus ir galimas jų pasekmes, jaunuoliai iš anksto supažindinami su interviu klausimais galimai jausis saugiau ir užtikrinčiau. Be to, struktūruotas interviu akcentuoja gaunamų duomenų tikslumą ir suteikia galimybę giliau pažinti tyrimo dalyvį (Kardelis, 2002; Tidikis, 2003; Bitinas, 2006). Taigi, galima drąsiai teigti, kad pasirinktai temai ir iškeltiems uždaviniams labiausiai tinka struktūruotas tiesioginis interviu.

Pasiruošimo tyrimui etape, pagal tyrimui išsikeltą tikslą ir uždavinius išskirtos temos, kurioms atskleisti suformuoti klausimai. Išskirtos tyrimo temos: emocinio smurto samprata, emocinio smurto pasekmės bei socialinio darbuotojo pagalba jaunam žmogui, vaikystėje patyrusiam

emocinį smurtą. Visi numatyti klausimai surašyti logine tvarka ir pateikiami prieduose. Struktūruotas interviu padėjo tyrimo metu nenukrypti nuo temos ir atsakyti į visus reikiamus klausimus.

Kokybinio tyrimo atlikimo etapai:

1. Remiantis teorine dalimi, apibūdinančia socialinio darbuotojo pagalbą jaunam žmogui, vaikystėje patyrusiam emocinį smurtą, 2020 m. kovo mėn. atliktas bandomasis tyrimas, kurio metu atrinkti tyrimo dalyviai baigiamojo darbo tyrimo duomenims gauti.
2. 2020 m. balandžio mėn. atlikti baigiamojo darbo tyrimo atrinktų dalyvių interviu, remiantis iš anksto suformuluotais klausimais bei atlikta gautų duomenų analizė.
3. 2020 m. balandžio – gegužės mėn. Buvo rašomas bakalauro baigiamojo darbo tekstas.

Tyrimo dalyvių pasirinkimas. Tiriamoji organizacija - mažesnio miestelio organizacija, siekianti padėti jaunuoliams iš šeimų, kuriose užfiksuota netinkama vaikų priežiūra. Ši organizacija pasirinkta dėl to, nes ji yra mažo miestelio organizacija, kurioje nėra darytas nei vienas tyrimas. Tyrimą atlikti mažesniame mieste motyvavo tai, kad didmiesčiuose daromų tyrimų įvairiomis temomis apstu, o mažesni miestai, miesteliai ir kaimai dažnai lieka nuošaly, lyg juose nevyktų to, kas vyksta didmiesčiuose. Be to, tyrimo vedėjas savo ateities darbą ketina sieti su vaikais, jaunimu, todėl gilinimasis į šią temą svarbus tiek pačiam tyrimo vedėjui, kaip asmenybei, tiek kaip būsimam socialiniam darbuotojui. Tyrėjas tvirtina, kad vaikai yra mūsų ateitis, todėl nori dėti pastangas, kad ta ateitis būtų gražesnė. Siekiant suteikti jaunuoliui, patyrusiam emocinį smurtą, tinkamą pagalbą, svarbu, kad socialinis darbuotojas žinotų kaip tinkamai ir efektyviai tai padaryti, nesukeliant papildomų pasekmių ar nestiprinant jau esamų. Tyrimo vedėjas tiki, kad tinkami metodai ir tikslus planas gali nors maža dalele pagerinti bene kiekvieno vaiko gyvenimą.

Tyrimo dalyviai pasirinkti tikslingai, kadangi tyrimo dalyvio pasirinkimas turi didelį poveikį tyrimo rezultatams. Atrankos kriterijai, kurie turėjo didžiausią svarbą – prieinamumas, mažai tirta aplinka ir tai, kad tyrimo dalyviai turi būti šios problemos dalimi, t.y. turėti subjektyvias patirtis, kurios reikalingos tyrimo įgyvendinimui, gebėti aiškiai reikšti mintis ir turėti noro dalyvauti tyrime. Prieš atliekant tyrimą buvo kreiptasi į organizacijoje dirbančią socialinę darbuotoją, kuri remdamasi savo darbo patirtimi, žiniomis bei pagal tyrimo dalyvių atrankos kriterijus padėjo pasirinkti tinkamus tyrimui dalyvius. Tam labai padėjo ir atliktas bandomasis tyrimas, kurio metu išsigrūdinimo tiksliausiai kriterijus atitinkantys dalyviai.

Laisvanorišku būdu tyrime dalyvauti sutiko 6 merginos. Originaliame tekste tyrimo dalyvių vardai pakeisti. Pasirinktas tyrimo dalyvių amžius nuo 16 - 26 metų. Tyrimo dalyviai - jaunuoliai, vaikystėje patyrę emocinį smurtą artimoje aplinkoje. Su visais tyrimo dalyviais buvo susitikta organizacijoje, kuomet supažindinta su tyrimo tema, tikslu, interviu klausimais, užtikrintas suteiktos informacijos konfidencialumas bei gauti laisvanoriški sutikimai dalyvauti tyrime. Vėliau

susitarta dėl tyrimo laiko ir vietos, tačiau atsitikus nenumatytam karantino laikotarpiui tyrimo interviu perkelti į skaitmeninę erdvę. Tyrimo duomenys išsaugoti naudojant skaitmeninę garso įrašymo priemonę ir buvo renkami 2020 metų balandžio mėnesį. Ilgiausio interviu trukmė – 21 min. 1 s.

Duomenų analizė. Tyrimo metu gauti duomenys pirmiausia buvo išrašyti transkribuojant interviu įrašus. Naudojantis lentele, gauti duomenys sudėlioti pagal tyrimo tikslą ir uždavinius atitinkančias kategorijas bei tyrimo klausimus atitinkančias subkategorijas. Gauti tyrimo duomenys akcentuoti emic perspektyvoje ir analizuoti iš etic (tyrėjo) perspektyvos, kurių metu tyrimo dalyvių žodžiai perfrazuojami ir iš jų daromos išvados. Gautų duomenų validumas tikrintas pasitelkiant tyrimo dalyvio pateiktų patirčių bei mokslinių teorijų trianguliaciją. Tyrėjo refleksijoje analizuota, kokią įtaką tyrimo procesui padarė pats tyrėjas, kokios mintys, jausmai kilo tyrimo metu. Po to pateikti rezultatai, kuriuose pabrėžti tyrimo metu gauti duomenys.

Tyrimo etika. Užtikrinti tyrimo etiką padeda Lietuvos Socialinių darbuotojų etikos kodeksas (2017). Jo taikymas atliekant tyrimą leidžia apsaugoti tyrimo dalyvių interesus. Siekiant užtikrinti tyrimo etiką, tyrimo dalyviams prašymai dalyvauti tyrime pateikiami iš anksto bei sutariamos tikslios interviu vietos, datos ir laikai. Užtikrinama, kad dalyvavimas tyrime yra autonomiškas. Prieš savaitę iki interviu dalyviai supažindinami su tyrimo tema ir tikslu. Tyrimo metu detalai informuojama apie tyrimą, paaiškinama, kam iš viso reikalingas toks tyrimas. Įvertinus tyrimo dalyvių suvokimą apie tai, kas yra įrašas, tyrimo dalyviai buvo paklausti apie sutikimą dėl garso įrašo. Gavus sutikimus buvo paaiškinta, kas su tais įrašais bus daroma, kur jie bus saugomi ir kiek laiko, kokių tikslu jie bus naudojami ir kaip bus užtikrintas įvardintų organizacijų, konkrečių asmenų ar vietovių (konfidencialios informacijos) anonimiškumas. Remiantis Bitinu ir kt. (2008), tyrėjas turi užtikrinti, kad tyrimo dalyvis nepatirtų neigiamų pasekmių: psichologinių, materialinių, fizinių, finansinių ar socialinių.

Tyrimo rezultatų pristatymas organizacijai. Organizacijos vadovui 2020 m. birželio mėn. bus raštu pateikti apibendrinti duomenys, užtikrinant dalyvių anonimiškumą ir konfidencialumą.

Tyrėjo refleksija.

Atlikdama praktiką buvau susidūrusi su jaunuoliais, vaikystėje patyrusiais emocinį smurtą artimoje aplinkoje. Socialiniai darbuotojai stengdavosi klausinėti jaunuolių apie patirtą emocinį smurtą, tačiau jaunuoliai nelabai norėdavo atsiskleisti esant draugams šalia. Nepaisant to, kai nesugalvodavo, ką veikti – visada ateidavo pabendrauti apie iškylančius iššūkius, problemas bei pasidžiaugti teigiamais įvykiais. Taip nuoširdžiau bendraujant kartais iš jaunuolių lūpų išsprūsdavo rimti žodžiai ar sakiniai, reiškiantys stiprius ir skaudžius išgyvenimus, tačiau taip pat greitai jie nuo tų išsakytų žodžių norėdavo bėgti ir daugiau apie tai nebekalbėti. Praktikos metu teko susidurti ir su

keleto iš jų tėvais, kurie ateidavo ieškoti jaunuolių, reikiamu laiku negrižtančių į namus. Šiurkštus tėvų bendravimas su socialiniais darbuotojais atskleidė, kad tėvai nėra patenkinti savo vaikų laisvalaikio praleidimo pasirinkimu. Buvo ir tokių tėvų, kurie atėję tiesiogiai sakė, kad bijo to, ką jų vaikas prikals apie tai, kas vyksta jų namuose. Socialiniams darbuotojams bene sunkiausia būdavo įtikinti jaunuolių tėvus, kad lankymasis šioje organizacijoje jų vaikams padeda ugdytis kaip asmenybėms.

Tyrimo pradžia ir susitikimas su pirmuoju tyrimo dalyviu buvo šioks toks iššūkis, nes mintyse vis galvojau apie tai, kaip viskas pasiseks. Tas jaudulys gana greitai išsisklaidė, nes drąsino užtikrintumas, kad klausimai iš anksto suformuluoti ir nekeičiami, tad pačiai vykdant interviu nelabai buvo kur pasimesti. Džiaugiausiu, kad iš anksto suformuluoti klausimai padėjo nenukrypti nuo temos. Atliekant visus interviu labiausiai buvo jaudulys dėl to, kaip jausis tyrimo dalyviai ir kiek norės kalbėti. Visų interviu metu man nuoširdžiai buvo įdomu klausytis unikalių patirčių.

Atliktas kokybinis tyrimas leido man, kaip tyrėjai, pažvelgti giliau į socialinio darbuotojo pagalbą jaunam žmogui, vaikystėje patyrusiam emocinį smurtą. Sužinojau daug dalykų, ką vargu ar būčiau sužinojusi gilindamasi tik iš teorinės pusės. Prisilietimas praktiškai suteikė galimybę pamatyti, kaip tikrama gyvenime atrodo tyrinėjamo objekto realybė. Tyrimo metu man nuoširdžiai norėjosi klausytis tyrimo dalyvių, nes jų patirtys suteikė reišmės ne tik mano atliekamam bakalauro baigiamajam darbui, bet ir apskritai suvokimui, kurį tikrai pritaikysiu dirbdama socialinį darbą. Kalbėdama stengiausi, kad mano verbalinė kalba atitiktų neverbalinę. Tyrimo metu stengiausi ne tik klausytis, bet ir girdėti, suprasti jų emocijas, jausmus, stebėti mimikas ir gestus. Asmeniškai man šis tyrimas sukėlė įvairių apmąstymų. Supratau, kaip svarbu, kad kiekvienas iš mūsų, tiek dirbdamas, tiek būdamas tėvu ar kitu šeimos nariu, atsakingai žiūrėtume į savo atsakomybes ir stengtumėmės ne tik klausytis, bet ir girdėti kitą žmogų.

4. TYRIMO “SOCIALINIO DARBUOTOJO VEIKLA, TEIKIANT PAGALBĄ JAUNAM ŽMOGUI, VAIKYSTĖJE PATYRUSIAM EMOCINIŲ SMURTĄ” REZULTATAI

Tyrimo duomenų analizės metu siekiama atskleisti jauno žmogaus, vaikystėje patyrusio emocinį smurtą artimoje aplinkoje, ypatumus, aprašyti emocinio smurto pasekmes vaiko raidai ir išanalizuoti socialinio darbuotojo veiklos metodus, teikiant pagalbą jaunam žmogui, vaikystėje patyrusiam emocinį smurtą, remiantis jaunuolių patirtimis.

4.1. Emocinio smurto samprata

Kalbėdama apie emocinio smurto požymius, tyrimo dalyvė Erika pabrėžia žodinių puolimų, terorizavimą, per didelių lūkesčių kėlimą ir izoliaciją. Kaip pavyzdžius ji pateikia aukštus lūkesčius mokslų rezultatams, nors vaikui tai padaryti per sudėtinga, užsklendimą nuo kitų ir draudimą vaikui elgtis pagal jo norus bei vertimą stebėti fizinį smurtą, vykstantį tarp šeimos narių. Remiantis Garbarino, Gutterman ir Seeley (1986), emocinio smurto apibrėžimu laikomi tyčiniai suaugusio žmogaus veiksmai prieš vaiką ir jo socialinę raidą, emociškai griaušančiu elgesiu:

<...> Tai yra nuolatinis žmogaus menkinimas, tyčiojimas, manipuliavimas, žmogus gali būti kaltinamas be priežasties, jam keliami dideli reikalavimai ir turbūt gal kad yra dalykų, kurių ji, kurių jam tiesiog neleidžia <...> pavyzdžiui labai dideli reikalavimai vaikui mokslų atžvilgiu ir jam tiesiog yra daromas spaudimas, o jis pavyzdžiui to nesugeba <...> uždaro žmogų kažkur ir neleidžia jam elgtis taip, kaip kaip jis nori, kad žmogus tiesiog kaip narve būna. <...> kai yra fizinis smurtas tarp tėvų ir vaikas negali nuo to pabėgt, kad jis tiesiog yra priverstas stebėti <...> [Erika, 20]

Enrika emocinį smurtą prilygina fiziniam puolimui, akcentuodama, kad emocinis smurtas taip pat palieka „randus“, tačiau ne kūno išorėje, bet psichologiškai. Besharov (1990) patvirtina, kad vaiko išnaudojimas emociškai prilyginamas fiziniam smurtui:

Manau, kad emocinis smurtas iš esmės yra tas pats, kas ir fizinis, tik jis palieka žymes ne ant kūno, o žmogaus prote ir žmogaus pačiose emocijose. [Enrika, 22]

Tyrimo dalyvė Vaiva sako, kad emocinis smurtas jai siejasi su nuolatinio ir sąmoningai taikomu žodiniu puolimu, terorizavimu, o kaip pavyzdžius pateikia pasakymus „tu nesugebėsi“, „tu nevykėlis“, „tau nesigaus“. Garbarino (1994) tvirtina, kad pražūtingas yra lėtas ir pasikartojantis veiksmas, kuris niokoja vaiką:

Kai tyčia, ilgą laiką yra skaudinama žodžiais, specialiai liečiant skaudžiausias temas, žmogaus, kaip asmenybės menkinimas, kaltinimas dėl visko apskritai, pavyzdžiui, paprasčiausias pavyzdys būtų, kad kaip sako tu nesugebėsi, tu nevykėlis, tau nesigaus ir panašiai. [Vaiva, 24]

Kalbėdama apie šeimas, kuriose emociškai smurtauojama, tyrimo dalyvė Erika akcentuoja asmenines žmogaus savybes: nepasitikėjimą savimi arba per didelį pasitikėjimą, norą būti geresniu už kitus. Ji mano, kad emocinio smurto pasireiškimas būdingas kiekvienai šeimai be išimčių, tik

skiriasi jo stiprumas. Shannon (2009) tvirtina, kad emocinis išnaudojimas nėra vienetinis atsvejis ir vyksta visose šeimose, nepriklausomai nuo jos kilmės:

<...> Smurtautojas <...> gali turėti arba žemą savivertę arba per aukštą savivertę, gali būti narcizas ir dėl to jis tiesiog ieško tų aukų, nes jis nori kaip ir patenkinti savo ego. <...> mano nuomone, nėra tokios šeimos, kad nebūtų emocinio smurto, nes manau, visose šeimose pasireiškia arba stipriau, arba silpniau. [Erika, 20]

Tyrimo dalyvė Elžbieta teigia, kad emocinis smurtas dažniausiai pasireiškia pasiturinčiose šeimose, nes jos nuomone, „tikrasis smurtas“, t.y. fizinis puolimas, ne toks priimtinas ir vis dar „gyvos“ nuostatos, kad smurtaujama tik neprisiziūrinčiose šeimose:

Manau, kad dažniausias tas stereotipas yra, kad neadekvačiose šeimose, nepasiturinčiose, bet aš manau <...> kaip tik atvirkščiai. Emocinis smurtas dažniausiai vyksta pasiturinčiose kaip tik, nes <...> tikrasis smurtas gal ne toks priimtinas tokiose šeimose <...>. [Elžbieta, 18]

Tyrimo dalyvė Enrika sako, kad dažniausiai smurtaujama šeimose, kuriose susiduriama su įvairiais sunkumais: finansiniais, ligomis, priklausomybėmis. Remiantis Shannon (2009), tėvai gali emociškai paveikti savo vaikus dėl streso, žemų auklėjimo įgūdžių, finansinių išteklių trūkumo ar todėl, kad patys patyrė emocinį smurtą būdami vaikais:

Manau, dažniausiai smurtaujama yra šeimose, kuriose tėvai <...> ar kiti šeimos nariai susiduria su kitom problemom, pavyzdžiui, kažkokiom tai finansinėm arba galbūt kažkuris iš tėvų būtų linkęs į, pavyzdžiui, alkoholizmą, lošimus, narkotikus, kažkokias kitas priklausomybes, <...> psichologinę ligą ar panašiai. [Enrika, 22]

Kalbėdama apie tai, kas skatina žmones smurtauti, tyrimo dalyvė Saulė teigia, kad įtakos turi žema savivertė, drausmės troškimas ar noras patenkinti savo ego. Remiantis Všį šeimos santykių institutu (2009), dažnas smurtautojo tikslas - nuolat reguliuoti ir užtikrinti drausmę:

<...> nepasitikėjimas savimi, noras kontroliuoti aplinkinius, noras jaustis viršesniau už visus, esančius aplink. [Saulė, 26]

Enrika sako, kad smurtauti skatina įvairios ligos, priklausomybės, kasdieniai nesutarimai, emocinis nestabilumas, žmogaus charakteris (nemokėjimas nesutarimų spręsti taikiai, noras kitam pakenkti ar pasididžiavimas „pergalė“). Remiantis Všį šeimos santykių institutu (2009), smurtą skatina psichoaktyvių medžiagų vartojimas, kuris trukdo savęs valdymui ir gali sukelti norą elgtis agresyviai:

<...> kažkokios ligos, sakau, kaip priklausomybės arba panašiai, bet <...> priežastys gali būti ir tokios momentinės (kivirčas). Manau, daug kas priklauso nuo žmonių emocinės būklės/psichologinės būklės ir tiesiog tokio kaip būdo labiau. Vieni yra labiau linkę įžeisti kitus, nemoka argumentuoti gražiai savo nuomonės, o būtinai turi, kaip sakoma, įkąsti, įgelti kitam žmogui ir tada jie jaučiasi galbūt teisūs. [Enrika, 22]

Tyrimo dalyvė Vaiva akcentuoja, kad poveikį turi psichologiniai praeities išgyvenimai, nepasitikėjimas savimi, emocinis nestabilumas (pasimetimas, liūdesio jausmas). Shannon (2009) teigia, kad tėvai gali taikyti emocinį smurtą prieš vaikus, nes patys būdami vaikais išgyveno emocinę prievartą:

Įvairios patirtos emocinės traumos, savivertės trūkumas, dėl to, kad nesijaučia laimingas, yra sutrikęs. [Vaiva, 24]

Kalbėdama apie priežastis, kurios trukdo pasipriešinti emociniam smurtui, tyrimo dalyvė Erika pabrėžia, kad aukų pasipriešinimą stabdo vienišumo baimė, jausmas, kad neatitiks smurtautojo standartams, jei smurtauja artimas žmogus – gerbia santykius. Pagal Všį šeimos santykių institutą (2009), smurto aukos bijo smurtautojo arba bijo vykdyti gyvenimo pokyčius:

Manau kaip ir aukos bijo būti atstumti, bijo neišpildyti smurtautojo lūkesčių, jei smurtautojas yra šeimos narys, <...> gerbia tuos ryšius su juo. <...> [Erika, 20]

Elžbieta sako, kad pasipriešinti smurtui trukdo silpnos charakterio savybės, pasidavimas, nesugebėjimas apginti savo vidinio pasaulio ar nežinojimas kaip pasipriešinti. Remiantis Všį šeimos santykių institutu (2009), smurto aukos jaučia bejėgiškumą, t.y. saugumo nebuvimą, pasidavimą, niekingumą ir nesugebėjimą valdyti savo gyvenimo:

Galbūt silpnumas žmogaus, nes jis negali pastovėti kaip ir prieš prieš kitą ir kažkaip kovoti prieš tą smurtą. [Elžbieta, 18]

Tyrimo dalyvė Enrika tvirtina, kad gyvenime niekas nesuteikia jokių instrukcijų, kaip gintis nuo emocinės prievartos. Kiekvienas iš mūsų per savo išgyvenimus išsiugdome ryžtingumą arba pasidavimą. Vieni nepasiduoda dėl užsispyrusio ir kantraus charakterio, kiti išsiugdo socialinio išmokymo būdu, o kai kurie nuolat pasiduoda ir prisiima aukos vaidmenį. Všį šeimos santykių institutas (2009) tvirtina, kad dažnai smurto aukos įsivaizduoja, kad viskas išsispręs be jų indėlio arba yra iš anksto nusiteikę, kad jokie gyvenimo pokyčiai negalimi:

<...> Mūsų niekas nemoko, kaip reikia pasipriešinti tam, mes visi arba išmokstame to arba ne, patys, iš savo patirčių <...>. Kai kurie iš savęs tai sugeba padaryti, nes patys yra emociškai stipresni, bet kiti tai išmoksta, o kiti taip ir lieka visada pažeidžiami, manau. [Enrika, 22]

Kalbėdama apie emocinio smurto toleravimą tyrimo dalyvė Erika teigia, kad smurto aukos emocinę prievartą toleruoja todėl, nes neturi jėgų tam pasipriešinti, nepasitiki savo jėgomis, turi silpnas charakterio savybes ir reikšmingesne laiko kitų nuomonę, vertina smurtautoją ir bijo, kad pareiškus savo poziciją liks vieni. Pagal Všį šeimos santykių institutą (2009), smurto aukos bijo smurtautojo, bijo vykdyti gyvenimo pokyčius, jaučia bejėgiškumą ir nesugebėjimą valdyti savo aplinkos:

<...> nesugeba pasipriešinti arba turi žemą savivertę, neturi savo nuomonės, <...> gerbia tą smurtautoją, ryšių nenori nutraukti kaip ir bijo vienatvės ir viskas. [Erika, 20]

Enrika sako, kad nei vienas žmogus emocinio smurto netoleruoja sąmoningai, tiesiog nemoka jo identifikuoti ir galvoja, kad tai nesklandumas, kuris neturi didelės reikšmės. Všį šeimos santykių institutas (2009) tvirtina, kad tėvų ir vaikų sąveika turi įtakos vaiko santykiams su kitais ir todėl smurto aukos viliasi, kad trukdžiai išsispręs be jų indėlio:

Manau, kad niekas jo netoleruoja, <...> yra žmonių, kurie jo neatpažįsta ir nemato jo kaip didelės problemos. [Enrika, 22]

Tyrimo dalyvė Vaiva išryškina, kad emocinis smurtas toleruojamas ir jam nesuteikiamas „tikro“ smurto statusas, nes, visuomenės požiūriu, išgyvenant emocinį priekabiavimą žmogus nepatiria išorinio skausmo. Emocinį smurtą ypač sudėtinga įrodyti, o atliekant vertinimą gaunami psichologų atsiliepimai apie tėvų ir vaikų sąveiką (Munro, 2007):

<...> visuomenės suvokimas, kad čia nėra tikras smurtas, kad tau neskauda fiziškai, dėl to tai yra toleruotina. [Vaiva, 24]

Bandydama įveikti emocinį smurtą tyrimo dalyvė Erika pirmiausia bando kalbėtis su smurtautoju, paaiškinti, koks jo elgesys jai nepatinka ir kokio elgesio iš jo tikisi. Jeigu tai nepadeda – ji nutraukia ryšius su smurtautoju, nematydama prasmės tęsti bendravimo ir ignoroja:

Iš pradžių bandau pasikalbėti su smurtautoju, bandau paaiškinti, kad man nepriimtina tai, nu jo elgesys, <...> kaip aš norėčiau, kad jis elgtųsi. Jeigu nepadedą, tada aš nutraukiu ryšius su smurtautoju, nes nematau kaip ir prasmės <...> bendrauti, kartais tiesiog ignoroju <...> [Erika, 20]

Tyrimo dalyvė Elžbieta taip pat ignoroja arba stengiasi galvoti pozityviau ir tikėti, kad žmogus savo veiksmais nenorėjo pasielgti netinkamai. Všį šeimos santykių institutas (2009) tvirtina, kad dažnai smurto aukos viliasi, kad viskas išsispręs be jų indėlio arba mano, kad jokie gyvenimo pokyčiai negalimi:

Bandau nekreipti dėmesio arba galvoti, kad žmogus nenorėjo taip pasakyt ir nenorėjo man, manęs įskaudinti tarkim. [Elžbieta, 18]

Enrika teigia, kad ji pastabi ir jos manymu, svarbu mokėti emocinį smurtą identifikuoti, o po to elgtis priešingai. Ji sako, kad negalima į emocinį smurtą atsakyti tuo pačiu, todėl būtini priešingi veiksmai. Taip pat ji pabrėžia pačio smurtautojo supratimą apie savo veiksmus, o galiausiai, tinkamiausias pasirinkimas - užsisklęsti prieš smurtautoją:

Aš labai lengvai jį pastebiu ir manau tai yra pirmas žingsnis, <...> tai gebėti jį atpažinti. Toliau tai yra priešingi veiksmai. Manau, kad <...> negalima kovoti emociniu smurtu. <...> Privertimas to žmogaus <...> suprasti, ką jisai daro ir galų gale užsidaryti manau prieš tą žmogų yra geriausias sprendimas. [Enrika, 22]

Remiantis tyrimo dalyvių atsakymais galima teigti, kad emocinį smurtą jie supranta kaip specialiai taikomą žodinių puolimą, terorizavimą, per didelių lūkesčių kėlimą ir izoliaciją. Tyrimo dalyviai emocinį smurtą prilygina fiziniam smurtui, akcentuodami, kad emocinis smurtas taip pat palieka „randus“, tačiau ne kūno išorėje, bet psichologiškai. Jaunuolių patirtys išryškina, kad emocinio smurto pasireiškimas būdingas kiekvienai šeimai be išimčių, tačiau skiriasi jo stiprumas. Jaunuoliai pabrėžia, kad dažniausiai smurtaujama šeimose, kuriose susiduriama su įvairiais sunkumais: finansiniais, ligomis, priklausomybėmis, psichologiniais praeities išgyvenimais. O kaip priežastis, kurios trukdo pasipriešinti emociniam smurtui, pateikia vienišumo baimę, jausmą, kad esi „nepakankamas“, charakterio silpnumą ir pagarbą smurtautojui. Tyrimo dalyviai pabrėžia, kad dažnai smurtas toleruojamas dėl lengvabūdiško visuomenės požiūrio, kad išgyvenant emocinį

priekabiavimą žmogus nepatiria išorinio skausmo. O galiausiai tyrimo dalyviai pabrėžia, kad niekas nemokina, kaip reiktų pasipriešinti emociniam smurtui, tad kiekvienas iš savo patirčių išsiugdome gebėjimą priešintis arba prisiimti aukos vaidmenį.

4.2. Emocinio smurto pasekmės vaikui

Kalbėdama apie savybes, kurias vertina savyje tyrimo dalyvė Erika išskyrė empatiją, ryžtingumą, nepriėmimą to, kas nepatinka ir gebėjimą tvirtai atsilaikyti prieš negandas. O'Hagan (2006) aprašė, kad emocinį smurtą patyrę vaikai stengiasi slopinti jausmus, nes turi išgyvenimus, kad emocijų raiška sukelia tėvų pyktį:

<...> užuojautą, atkaklumą, mokėjimas kai kurias replikas nuleisti negirdomis, <...> pakantumas gal, nes nemėgstu skystis. [Erika, 20]

Saulė savyje vertina gebėjimą adaptuotis prie įvairių situacijų, emocinį stabilumą, optimistišką požiūrį, gebėjimą prašyti pagalbos, kai pati viena savo situacijos išspręsti negeba. Adaptaciją krizinėje situacijoje palengvina prisitaikymas (Všį šeimos santykių institutas, 2009):

Mokėjimą prisitaikyti prie aplinkybių, gebėjimą dažniau išlikti ramia, <...> pozityvumą, nebijojimą kreiptis pagalbos, kai matau, kai nesusitvarkau su situacija. [Saulė, 26]

Tyrimo dalyvė Erika mini savo atsižvelgimą į detales, kuris padeda efektyviau identifikuoti sunkumus ir pradėti su jais dirbti. Kitų žmonių supratimą ir vertinimą Erika iškelia aukščiau savo norų. Priimti kito jausmus yra pagalba jam priimti savo unikalumą (Všį šeimos santykių institutas, 2009):

Manau, kad esu pakankamai pastabi ir matau detales <...> tai yra gerai, nes gali iš anksto pamatyti tam tikras problemas ir pradėti su jomis kovoti anksčiau <...>. Empatija, manau taip pat yra mano savybė. Dažnai dedu kitų poreikius prieš savo <...> [Enrika, 22]

Kalbėdama apie tai, į ką pirmiausia kreipiasi pagalbos patyrusi emocinį smurtą, tyrimo dalyvė Erika sako, kad pirminis pagalbos kreipimasis būna į mamą, kuri yra reikšmingas žmogus, visada suteikiantis pagalbą ir besirūpinantis savo vaiko klestėjimu. Pirminis tinklas, t.y. šeima, draugai, kaimynai ir giminės, yra patikimas, nes pagrindą sudaro emociniai santykiai (Všį šeimos santykių institutas, 2009):

Mamą. Nes ji yra artimiausias žmogus, kuriuo aš labai pasitikiu ir žinau, kad mama yra suinteresuota mano gerove. Ji visada gali patarti, padėti ir tikiu, kad niekada neatstums manęs. [Erika, 20]

Enrika pirmiausiai teikia reikšmę savo pačios jėgoms ir nesikreipia į nieką, bando su sunkumais susitvarkyti pati. Pagal Liem ir Boudewyn (1999), ignoruojantys tėvai skatina vaikus sukurti nepasitikėjimą kitais. Tai silpnina pagalbos kreipimosi į kitus žmones galimybes:

Iš pat pradžių į nieką. Iš pradžių bandau pati su tuo susitvarkyti <...>. [Enrika, 22]

Evita išryškina, kad pirmą pagalbą jai suteikia draugai, kadangi emociškai smurtaujančiais žmonėmis jos gyvenime dažniausiai būna tėvai:

<...> dažniausiai kreipiuosi pagalbos į draugus, nes dažniausiai mano artimieji emociškai smurtauja. [Evita, 20]

Kalbėdama apie šeimos pagalbą ir paramą tyrimo dalyvė Erika sako, kad šeimos pagalba ir parama svarbi, nes šeimos nariai yra patikimiausi ir bene tvirčiausiai mus pažįstantys žmonės. Jie siekia savo šeimos klestėjimo ir stengiasi dalinti tikslingus patarimus. Šeima efektyviausiai pastebi pokyčius elgsenoje ir greičiausiai gali identifikuoti patiriamą emocinę prievartą. Pirminis tinklas, t.y. šeima, draugai, kaimynai ir giminės, yra patikimas, nes pagrindą sudaro emociniai santykiai (Všį šeimos santykių institutas, 2009):

Reikalinga dėl to, kad šeima yra <...> artimiausias dalykas, kokį tu turi. Ir šeima dažniausiai tu gali labiausiai pasitikėti, šeima būna suinteresuota tavo gerove ir nori padėti ir patarti. <...> geriausiai pažįsta ir žino arba iš pasikeitusio tavo elgesio, kad tau kažkas negerai, arba tiesiog mato, kaip tu bendrauji su kitais ir gali atpažinti, kada tu patiri emocinį smurtą. [Erika, 20]

Enrika teigia, kad jai reikšmingiausia draugų pagalba ir parama, tačiau tvirtina, kad kai pagalbą ir paramą suteikia šeima – problemos išsprendžia efektyviau. Šeimose, kuriose vyrauja difuzinės ribos, yra stiprus palaikymas, efektyviai identifikuojamos ir analizuojamos problemos (Všį šeimos santykių institutas, 2009):

Sakyčiau labiau reikalinga draugų negu šeimos, bet jeigu jau susilauki tos šeimos pagalbos ir paramos, tai dažniausiai tos problemos greičiau ir išsprendžia. [Enrika, 22]

Tyrimo dalyvė Evita sako, kad jai šeimos pagalba nevertinga, nes kai prieš ją smurtauja kiti žmonės, šeimos nariai ignoruoja ir nededa pastangų prisidėti stabdant smurtą. Pagal Liem ir Boudewyn (1999), ignoruojantys tėvai skatina vaikus sukurti nepasitikėjimą kitais. Tai mažina pagalbos kreipimosi į kitus galimybes:

<...> jeigu prieš mane smurtauja kiti žmonės, tai artimieji nelabai padeda, tai man tos jų pagalbos tada kaip ir nereikia. [Evita, 20]

Kalbėdama apie aplinkinių pagalbą ir paramą tyrimo dalyvė Saulė sako, kad aplinkinių įnašas svarbus, nes to, ką gali pasakyti draugams, ne visais atvejais turėsi drąsos atskleisti šeimai ir atvirksčiai. Todėl pagalba reikalinga iš visų:

Tai irgi labai svarbu, nes ne visada išdrįsi pasikalbėti su šeima, ką gali pasakyti draugams ir atvirksčiai. Todėl manau, kad iš visų pagalba yra svarbi. [Saulė, 26]

Enrika teigia, kad aplinkinių pagalba ir parama jai reikalinga daugiau nei šeimos, ypač pradžioje. Ji kelia didesnius lūkesčius aplinkiniams, nes jie periodiškai atsiduria analogiškose situacijose vien dėl vienodos amžiaus kategorijos, analogiško mąstymo ir nuomonės atitikimo. Pasižiūrėjus iš kitos perspektyvos, kitokia suaugusių pozicija taip pat efektyvi ir kartais vertingesnė:

Labiau negu šeimos. Iš esmės, bent jau iš pat pradžių. Galbūt dėl to, kad daugiau tikiesi iš tų aplinkinių, kurie dažnai yra panašiose situacijose, vien dėl amžiaus skirtumo nebuvimo, kad amžiaus grupė yra panaši, mąstymas galbūt yra panašus ir dažnai tos nuomonės sutampa. Kita vertus, galiausiai suaugę pateikia šiek tiek kitokį požiūrį, kuris taip pat yra naudingas ir kartais naudingesnis. [Enrika, 22]

Tyrimo dalyvė Vaiva sako, kad kai negali padėti artimieji, prisideda draugai, kurie yra praėję analogiškus sunkumus ir sėkmingai su jais susitvarę bei suvokiantys emocinio smurto reikšmę. Ji teigia, kad paskutiniausiai pagalbos kreiptųsi į psichologą, nes jai būtų „keista“ atsiskleisti nepažįstamajam:

Nu tai kai jau nebegali padėt artimieji, tada aišku, kad padeda draugai, kurie yra tai išgyvenę ir sėkmingai susidoroję ar dar tiktai išgyvenantys, tačiau jau puikiai supranta, kas tai ir ką reiškia tau tas emocinis smurtas. Taip pat pats psichologas, bet manau, kad kraštutiniu atveju, nes keista atsiverti visai svetimam žmogui. Bent jau man. [Vaiva, 24]

Kalbėdama apie saugumo jausmą tyrimo dalyvė Erika tvirtina, kad jai reikšminga galimybė valdyti situaciją, numatyti visus galimus variantus, būti patikimoje, kasdienėje aplinkoje ir su artimais žmonėmis, jausti, kad viskas vyks pagal iš anksto sudėliotą planą. Pagal Liem ir Boudewyn (1999), ignoruojantys tėvai skatina vaikus sukurti nepasitikėjimą kitais:

<...> svarbu tas situacijos kontroliavimas, aš noriu, kad aplinka būtų pažįstama, mane suptų žmonės, kuriais aš pasitikiu, kad žinočiau, kad nebus jokių dalykų, kurių aš, kurie yra nauji <...>. [Erika, 20]

Saulė sako, kad jai saugumo jausmą teikia suteikta galimybė dalintis savo mintimis bei turėti vietą, kurioje galėtų būti viena su savo mintimis:

Žinojimas, kad galiu išsikalbėti, turėjimas kur pabūti vienai ir žinoti, kad man bus leista pabūti tik su savimi. [Saulė, 26]

Tyrimo dalyvė Vaiva teigia, kad saugumo jausmą teikia vaikino ir tėvų artumas, jaučiama šiluma, prisilietimai ir nemalonūs dalykai pasimiršta. Tėvų svarba – suteikti vaikams saugumo ir rūpesčio jausmus (Všį šeimos santykių institutas, 2009):

<...> saugiausiai jaučiuosi su vaikinu arba su tėvais, tiesiog vien jų buvimas šalia nuramina ir kai apkabina atrodo viskas pasimiršta. <...> [Vaiva, 24]

Kalbėdama apie veiklų ypatingumą tyrimo dalyvė Erika sako, kad veiklos jai padeda atsipalaiduoti, skirti laiko savo jausmų apgalvojimui ir pagerinti savijautą. Emocinių poreikių užtikrinimas padeda pasijusti geriau, skatina efektyvumą, kantrumą, savo minčių atskleidimą ir prisitaikymą (Všį šeimos santykių institutas, 2009):

Jos padeda nusiraminti, surikiuoti mintis, tiesiog jaustis geriau. [Erika, 20]

Saulė pabrėžia, kad veiklos jai suteikia galimybes tobulėti, nusiraminti ir pamiršti sunkumus, ugdyti naujus įgūdžius ir parodyti savo unikalumą. Nuoširdus savęs pripažinimas ir parodymas tokio, koks esi lygus savo vertingumo suvokimui (Všį šeimos santykių institutas, 2009):

Nes jose galiu tobulėti, atsipalaiduoti, išmokti kažko naujo, atskleisti save <...> [Saulė, 26]

Tyrimo dalyvė Enrika teigia, kad ji užsislendęs žmogus, jai ypatingai svarbus laikas, kai gali pabūti viena su savo jausmais ir mintimis. Tas laikas vertingas, nes ji jaučiasi pamiršusi visus rūpesčius, įgavusi naujų jėgų. Shannon (2009) teigia, kad užsisklendimas – tai „randas“, kuris vyrauja emocinį išnaudojimą patyrusių vaikų elgesyje:

Aš toks kartais uždaras žmogus, kuriam labai daug reikia laiko su savim ir man tas laikas yra be galo reikalingas ir be galo naudingas. Aš jaučiuosi pailsėjęs, aš jaučiuosi pasikrovęs <...>.
[Enrika, 22]

Atliekant tyrimo duomenų analizę išryškėjo tai, kad vaikai, patyrę emocinį smurtą, savyje vertina pakantumą, mokėjimą negirdėti to, kas nepatinka, gebėjimą adaptuotis prie įvairių situacijų ir įgūdį nesiskųsti. Patyrę emocinį smurtą artimoje aplinkoje jie bando su sunkumais susitvarkyti patys arba kreipiasi pagalbos į draugus. Draugų pagalba patikima ir svarbi, nes jie periodiškai atsiduria analogiškose situacijose. Aplinkinių įnašas reikšmingas, nes ne viską gali atskleisti šeimos nariams ar draugams, tačiau taip pat akcentuoja, kad kreiptis į specialistus nedrąsu, kadangi norint sulaukti tinkamos ir efektyvios pagalbos, gali tekti atskleisti skaudžius ir unikalius išgyvenimus. Saugumo jausmą jaunuoliai apibūdina kaip situacijos kontroliavimą, buvimą pažįstamoje aplinkoje ir su patikimais žmonėmis. Tyrimo dalyviai išryškina, kad laisvalaikis jiems ypatingas dėl to, kad gali būti vieni, atsipalaiduoti, susidėlioti savo mintis, tobulėti, skirti laiko savo jausmų supratimui ir pamiršti sunkumus.

4.3. Socialinio darbuotojo veiklos metodai, teikiant pagalbą jaunam žmogui, vaikystėje patyrusiam emocinį smurtą

Kalbėdama apie tai, kas organizacijoje labiausiai patinka, tyrimo dalyvė Erika sako, kad patinka tikslas, kurio siekia visi kartu ir galėjimas išeiti iš kasdieninės aplinkos:

Turbūt bendrystės jausmas ir aplinkos pakeitimas <...>. [Erika, 20]

Elžbieta dalinasi, kad jai patinka laisvalaikio įvairovė, galimybė atsipalaiduoti, pabūti kitoje aplinkoje ir pasišalinti nuo namuose vykstančių nesklaidumų:

Būtent ta veikla, įvairumas ir tuo pačiu, kad aš galiu išeiti iš namų ir šiek tiek prasiblaškyti, kaip sakoma ir pabėgti nuo tų visų problemų ale namuose ir visa kita. [Elžbieta, 18]

Tyrimo dalyvė Saulė teigia, kad patinka laisvalaikį leisti kitaip nei namuose, komunikuoti su kitais, išeiti iš komforto zonos. Pagal Collins ir Sroufe (1999), vaikai taip pat prisideda prie savo vystymosi ir aplinkos, bendraudami su kitais:

Kad galiu nuveikti tai, ko negaliu namie, pabendrauti su kitais žmonėmis, išeiti iš savo saugios zonos. [Saulė, 26]

Kalbėdama apie socialinio darbuotojo vaidmenį tyrimo dalyvė Erika galvoja, kad socialinis darbuotojas turėtų pagelbėti žmonėms problemų sprendime, suteikti galimybę išsikalbėti, duoti patarimų ir padėti tobulinti jų gyvenimus. Remiantis Vši šeimos santykiu institutu (2009), pagrindinis socialinio darbuotojo tikslas išmokyti klientą savo problemas spręsti pačiam:

Padėti žmonėms spręsti jų problemas, išklaudyti juos, patarti <...> gerinti jų gyvenimą. [Erika, 20]

Saulė pabrėžia, kad socialinio darbuotojo vaidmuo reikšmingas daugeliui žmonių, kurie lankosi šoje organizacijoje. Jiems svarbu turėti kam išsipasakoti, būti suprastiems bei sulaukti tinkamos pagalbos, kai nežinoma, kur jos ieškoti. Socialinis darbuotojas yra kompetetingas padėti įvairiais klausimais. Vyšniauskytė-Rimkienė ir Liobikienė (2012) pabrėžia, socialinis darbuotojas turi gebėti ne tik klausytis, bet išgirsti ir suvokti kliento žodžius:

Labai didelis, nes daugumai čia besilankančių žmonių reikia pagalbos, išklausymo, nes ne kiekvienas gali suprasti kiekvieną, negali žinoti, kur kreiptis tam tikru atveju. O socialinis darbuotojas dažniausiai būna pasirengęs atsakyti į daugumą klausimų. [Saulė, 26]

Tyrimo dalyvė Vaiva teigia, kad pagrindinis socialinio darbuotojo vaidmuo yra mokytojo, kuris augina žmogaus asmenybę, moko prisitaikyti visuomenėje bei ugdo asmeninius talentus. Pagal Všį šeimos santykių institutą (2009), prisiimdamas mokytojo vaidmenį socialinis darbuotojas ugdo žmonių gebėjimus bei drąsina keisti nuostatas apie kitus žmones:

Tai pirmiausia yra auklėtojas, ugdantis žmogų, kaip asmenybę, padedantis adaptuotis visuomenėje bei lavinantis asmeninius sugebėjimus. [Vaiva, 24]

Kalbėdama apie pagalbą, kurios tikisi iš socialinio darbuotojo, tyrimo dalyvė Erika sako, kad tikisi paramos, atvirų pokalbių, rekomendacijų, pagalbos darant sprendimus ir nukreipimo teisingu „keliu“. Tikisi, kad galėtų kartu diskutuoti iškilus problemoms asmeninėje ar profesinėje srityje. Ugdant vaikus svarbu akcentuoti tai, kas reikšminga pačiam žmogui, t.y. bendravimas, svajonės ir mūsų kasdienybė (Všį šeimos santykių institutas, 2009):

Palaikymo, bendravimo, patarimų, pagalbos teisingų sprendimų pasirinkimo, tiesiog, kad jie nukreiptų <...> teisinga linkme. Sakykim, kad jei iškylą kokių problemų asmeninio gyvenimo ar profesinėje srityje, kad turėtum su kuo pasitarti ir kad galėtum palyginti nuomones skirtingų žmonių. [Erika, 20]

Enrika tvirtina, kad tikisi būti išgirsta, laukia rekomendacijų. Suteikia sau viltį, kad socialinis darbuotojas ras problemos sprendimą, nors ir suvokia, kad to padaryti neįmanoma. Socialinis darbuotojas siekia užtikrinti pokyčių vyksmą, tačiau prioritetą teikia kliento pastangoms (Všį šeimos santykių institutas, 2009):

Ausų. Tiesiog išklausymo. Tikiesi, kad patars, tikiesi, slapta tikiesi, kad išspręs problemą, nors iš tiesų kaip ir žinai, kad tai tam žmogui to padaryti yra iš esmės neįmanoma. Bet tikėtis gali. [Enrika, 22]

Tyrimo dalyvė Evita teigia, kad jei smurtauja tėvai, ji tikėtusi socialinio darbuotojo sudrausminimų tėvams, bandymų visiems kartu diskutuoti ir nutarti, kaip įveikti iškilusius sunkumus. Munro (2007) rekomenduoja, kad dirbant su tėvais svarbu apmąstyti, kaip su jais turėtų būti elgiamasi, ar kaip su partneriais, ar kaip su įtariamaisiais:

Pavyzdžiui, jeigu ten tėvai prieš tave emociškai smurtauja, <...> tikėčiausi, kad socialinis darbuotojas <...> duotų kažkokius įspėjimus jiems arba pakviestų pokalbio su jais ir taip padėtų spręsti tas problemas. [Evita, 20]

Kalbėdama apie pagalbą, kurią gauna iš socialinio darbuotojo, tyrimo dalyvė Erika dalinasi, kad daug bendrauja ir sulaukia pagalbos dėl iškilusių sunkumų su mokslais bei dirbant komandiškai ugdo bendravimo įgūdžius. Pagal Vši šeimos santykių institutą (2009), vienas iš socialinių įgūdžių yra megzti santykius ir rasti visiems priimtinus sprendimus:

Mes daug kalbamės apie studijas, jei iškyla man klausimų, padeda ir tiesiog bendravimo mokomės. [Erika, 20]

Elžbieta sako, kad sulaukia supratimo, gali kreiptis vos iškyla klausimų ir tai jai vertinga:

Gaunu visada išklausymą, visada galiu kreiptis jeigu reikia ir manau, tai yra labai svarbu. [Elžbieta, 18]

Tyrimo dalyvė Evita teigia, kad socialinis darbuotojas moko suprasti savo jausmus bei pažvelgti į situaciją iš kitos perspektyvos. Socialiniam darbuotojui svarbu drąsinti vaikus pažinti savo jausmus, išsigryninti metodus, kurie padėtų jiems susitvarkyti su kylančiais sunkumais (Vši šeimos santykių institutas, 2009):

Socialinis darbuotojas man padeda padeda geriau suvokti man savo jausmus, padeda geriau suvokti situaciją, pažiūrėti į situaciją kitomis akimis <...> [Evita, 20]

Kalbėdama apie svarbias socialinio darbuotojo savybes, tyrimo dalyvė Erika sako, kad vertina socialinio darbuotojo ištvermingumą, empatiją ir globėjiškumą. Pasak Vši šeimos santykių instituto (2009), socialiniam darbuotojui svarbu parodyti rūpestingumą, žmogaus vertingumą ir būti atviru:

Kantrybę, rūpestį ir užuojautą. [Erika, 20]

Elžbieta akcentuoja, kad reikšmingos savybės yra gebėjimas išlaikyti emocinį stabilumą:

Manau ramumą, tokią panikos nekėlimo, kad ir kas benutiktų ir... Tiesiog. [Elžbieta, 18]

Tyrimo dalyvė Saulė teigia, kad svarbu vidinis stimulus teikti pagalbą ir supratimas. Siekdamas pokyčių dėl šeimos klestėjimo, socialinis darbuotojas skleisdamas supratingumą pasitelkia ne tik žodžius, bet ir kūno judesius (Vši šeimos santykių institutas, 2009):

Nuoširdų norą padėti ir išklausti. [Saulė, 26]

Kalbėdama apie tai, kaip dažnai su socialiniu darbuotoju bendrauja apie emocinį smurtą, tyrimo dalyvė Erika teigia, kad kalbėdavosi dažnai. Kartais sulaukdavo emocinio smurto iš sesers, kuri nuolat primindavo konkrečius įvykius. Pokalbis su socialine darbuotoja leido identifikuoti emocinį smurtą ir prieš jį atsilaikyti, gavo rekomendacijų, kaip galėtų elgtis susidūrusi su emociniu priekabiavimu. Tėvams sudėtinga pastebėti vaikų nesutarimus ir į juos reaguoti atitinkamai (Vši šeimos santykių institutas, 2009):

<...>. Ir dar kartais buvau patyrusi iš savo sesės, kai ji prikaišiojo man dalykus taip pakartotinai <...> kai apie tai pasišnekėjau su socialine darbuotoja ji padėjo man suprasti, kad tai yra emocinis smurtas, pasipriešinti tam, patarė kaip turėčiau elgtis konkrečiose situacijose, dėl to mes emocinio smurto tema kalbėdavomės gana dažnai. [Erika, 20]

Elžbieta sako, kad apie emocinį smurtą su socialiniu darbuotoju kalbasi jau po patirto įvykio, kad galėtų išsakyti savo jausmus, išgyvenimus. Socialiniam darbuotojui svarbu drąsinti vaikus pažinti savo jausmus, siekiant įveikti kylančius sunkumus (Všį šeimos santykių institutas, 2009):

Manau, kalbuosi tada, kai įvyksta, ta prasme po to. Kad tiesiog išsipasakoti ir pakalbėti apie tai, kas įvyko. [Elžbieta, 18]

Kalbėdama apie socialinio darbuotojo teikiamą palaikymą tyrimo dalyvė Enrika sako, kad ji jaučia palaikymą, tačiau jis nėra natūralus. Ji akcentuoja, kad palaikymo norėtusi daugiau. Trotter (2015) pabrėžia, kad pokyčių vyksmas priklauso nuo kliento pasitikėjimu darbuotoju, o tam gali prireikti laiko:

Nors ir ne pačio tikriausio ir gryniausio, bet tas palaikymas tikrai jaučiasi. <...> Aišku, norėtusi jo daugiau vis. <...> [Enrika, 22]

Vaiva dalinasi, kad jaučia palaikymą visose srityse. Jei ir pasirenka neatitinkantį socialinio darbuotojo nuomonės sprendimo būdą, jaučia empatiją ir išgirsta kito žmogaus nuomonę. Jai palaikymas reikšmingas, nes jaučiasi priimta ir kad tai daroma nuoširdžiai. Ji pabrėžia, kad ne visiems rūpi kitų problemos. Atitinkamas balso tonas ir greitis, veido mimikos atspindi atvirumą, vertingumą ir supratingumą (Všį šeimos santykių institutas, 2009):

Visapusišką tikrai. Jei ir nusprendžiu neteisingai, niekad nesmerks, bandys suprasti kodėl ir pasakys savo nuomonę tuo klausimu. Todėl, kad išklauso, ne visiems gi įdomios svetimos problemos, gali dirbt tuo socialiniu darbuotoju, bet darys nenuoširdžiai, tai pajaus kita pusė. [Vaiva, 24]

Tyrimo dalyvė Evita teigia, kad palaikymo jaučia daug ir jis reikšmingas gilinantis į save, mokantis išgyventi kylančias emocijas ir pažvelgti į situaciją iš kitos perspektyvos. Socialiniam darbuotojui svarbu skatinti vaikus pažinti savo jausmus, siekiant įveikti kylančius sunkumus (Všį šeimos santykių institutas, 2009):

Tikrai labai daug, jisai man padeda, padeda tikrai suvokti save, padeda išjaust tas emocijas, padeda susivokti situacijoje, pažvelgti į ją kitomis akimis ir tikrai jisai mane palaiko dažniausiai <...>. [Evita, 20]

Kalbėdama apie pokyčius lankantis šioje organizacijoje, tyrimo dalyvė Saulė išryškina, kad išmoko labiau atsiskleisti, atslūgo socialinis nerimas, bendravimas su kitais žmonėmis tapo sklandesnis ir dažnesnis. Emocinis priekabiavimas padidina nesaugaus prisirišimo tikimybę, kuri siejama su socialiniu atsitraukimu (Sroufe, Carlson, & Shulman, 1993):

Tapau atviresnė, sumažėjo socialinis nerimas, lengviau rasti temą su kitais žmonėmis. [Saulė, 26]

Vaiva sako, kad pokyčiai gana dideli, ji tapo užtikrintesnė, turinti tvirtą nuomonę, pradėjo bendrauti su naujais žmonėmis, su kurias komunikuoja ne tik organizacijos patalpose. Pagal Collins ir Sroufe (1999), vaikai taip pat prisideda prie savo vystymosi ir aplinkos, bendraudami su kitais:

Pasikeičiau pakankamai daug, kadangi tapau drąsesnė, labiau pasitikinti savimi, radau naujų draugų, su kuriais bendrauju ne tik šioje organizacijoje. [Vaiva, 24]

Tyrimo dalyvė Evita teigia, kad išmoko labiau atsiskleisti, tapo laimingesnė, iniciatyviau įsitraukianti į įvairias veiklas, kuriose anksčiau nepasiryždavo dalyvauti, pradėjo domėtis savo mintimis, jausmais. Pasak Parkinson ir Humphries (1998), vaikai, buvę smurto šeimoje liudininkais, pasižymi mažesne socialine veikla:

Aš tapau atviresnė, turbūt linksmesnė, aktyviau dalyvauju įvairiose veiklose, kuriose anksčiau nedalyvavdavau, taip tai pradėjau labiau gilintis į save, savo emocijas, savo jausmus. [Evita, 20]

Kalbėdama apie galimas organizacijos veiklas tyrimo dalyvė Enrika sako, kad pravartu būtų kalbėti psichologinėmis temomis ir pateikti jas žaidimo formatu, taip mokantis iš savo patirčių. Savos patirtys reikšmingesnės, nes ugdo gebėjimą spręsti kylančius sunkumus (Všį šeimos santykių institutas, 2009):

Galbūt kažkokia tai tema konkrečia psichologine kalbėti, pasakoti, ją pateikti ir leisti iš jos mokytis patiem. [Enrika, 22]

Vaiva tvirtina, kad svarbu organizuoti seminarus, pateikiant žaidimo forma, kas padėtų mokytis identifikuoti emocinį smurtą ir ieškoti situacijos sprendimo būdų. Socialinis darbuotojas stengiasi užtikrinti pokyčių vyksmą, tačiau teikia prioritetą kliento pastangoms (Všį šeimos santykių institutas, 2009):

<...> organizuoti kažkokių seminarus, kurie <...> žaidimų pagalba padėtų atpažinti, kada yra emocinis smurtas, jį identifikuoti ir kaip bandyti su juo susidoroti. [Vaiva, 24]

Tyrimo dalyvė Evita teigia, kad galėtų organizuoti susitikimus su tėvais, kurių metu išklauso vieni kitų, diskutuoja ir toks darbas komandoje padėtų įveikti emocinį smurtą visiems kartu. Pagal Všį šeimos santykių institutą (2009), šeimos įtraukimas sprendžiant sunkumus kuria bendrystę ir stiprina pareigos jausmą:

<...> ir toliau tuos trikamp nu tuos trikampius susirinkimus ten su tėvais, ten kai ateina tėvai <...>, kai aptaria visą situaciją, tai aš manau, manau, kad tiesiog tai padėtų įveikt tą emocinį smurtą visiems, visiems kartu reikėtų tai daryti. [Evita, 20]

Kalbėdama apie tai, kokie pokyčiai galėtų įvykti visuomenėje, tyrimo dalyvė Erika pabrėžia, kad žmonėms turėtų būti suteikiamas didesnis lavinimas, emocinio smurto tema neturėtų kelti gėdos jausmo. Žmonės bijo atskleisti, kad prieš juos naudojamas smurtas. Šeimos, patyrusios smurtą, dažnai gėdijasi savo išgyvenimų (Všį šeimos santykių institutas, 2009):

Žmonės turėtų būti labiau šviečiami, <...> ši tema neturėtų būti gėdinga, nes šiuo metu manau ši tema yra kaip ir tabu ir žmonės bijo prisipažinti, kad prieš juos yra smurtaujama <...>. [Erika, 20]

Elžbieta sako, kad svarbu apie emocinį smurtą dalintis dažniau ir kad informacija būtų prieinama visiems, ko pasekoje apie tai sužinotų daugiau žmonių. Šiuo metu mažai žmonių suvokia, kaip apibrėžiamas emocinis smurtas ir kodėl taip reikšminga apie savo patirtis kalbėti „garsiai“. Kai

kurie žmonės emociškai prievartą laiko smulkmena ir nesuvokia, kokį stiprų poveikį jis turi kiekvienos individualybės raidai. Munro (2007) pabrėžia, kad už vaikų apsaugą atsakingos visos vaikų tarnybos, nepriklausomai nuo to, kokio pobūdžio paslaugas jie teikia:

Manau, kad tiesiog žmonės daugiau apie tai kalbėtų ir <...> sužinotų daugiau, nes aš manau, kad ne daug kam yra apskritai žinoma, kas tai būtent yra ir kaip tai yra svarbu apskritai apie tai kalbėti ir kad tai nėra tiesiog kažkoks juokas ir kad iš tikrųjų žmonės žmonėms tai padaro didelį efektą ir būtent ateities ateities tai asmenybei vystantis ir panašiai. [Elžbieta, 18]

Tyrimo dalyvė Enrika teigia, kad didelę reikšmę elgesiui turi socialinis išmokymas, todėl augant emociškai smurtaujančioje šeimoje yra sudėtinga į problemas reaguoti be smurto požymių ir kurti šeimą, kurioje smurtas nepasireiškėtų. Pagal Shannon (2009), emociškai išnaudojami vaikai savo patirtis dažnai perkelia į būsimas šeimas. Tyrimo dalyvė sako, kad informacijos viešinimas, drausmė ir bausmės yra reikšmingos. Ji teigia, kad nei vienas neturėtų likti nenubaustas, emociškai smurtavęs prieš kitą. Emocinis smurtas kaip ir fizinis, turi poveikį žmogui ir dažnai priveda prie savidestrukcijos, kurią sukelia emocinio smurto pasekmės. Vaikai gali atsigauti po fizinio skausmo ir sužeidimų, tačiau niekada negali pasveikti nuo žeminimo ar pažeisto pasitikėjimo (Briggs ir Hawkins, 1996):

<...> dažnai vaikai perima savo tėvų požiūrį į viską. <...> sunku augant šeimoje, kuriose yra tas socialinis/emocinis smurtas, kurti šeimą, kurioj to nebūtų. <...>. Bet visų pirma, tai manau viešumas yra labai geras vaistas, kitas dalykas yra to kontrolė ir bausmės. Niekas neturėtų tiesiog nueiti visiškai švarus, kažkokį žmogų sugniuždęs emociškai. Tai yra tas pats, kas ir fiziškai jį na sulaužyti. <...>. Nes visgi emocinis smurtas labai neretu atveju priveda prie fizinio ir kartais net na smurto prieš save. Vien dėl emocinio palūžimo. [Enrika, 22]

Apibendrinant tyrime dalyvavusių jaunų žmonių patirtis galima teigti, kad vaikų užimtumas organizacijoje suteikia galimybę pajusti bendrystę, atsipalaiduoti ir pasišalinti nuo namuose vykstančių nesklandumų. Tyrimo dalyviai išryškina, kad socialinis darbuotojas turi būti kantrus, rūpestingas, empatiškas, gebantis išlikti ramiau ir nuoširdžiai norintis padėti. Pagrindinis socialinio darbuotojo vaidmuo yra auklėtojo, kuris augina žmogaus asmenybę, mokina prisitaikyti visuomenėje bei padeda atrasti savo talentus. Taip pat svarbu, kad po patirto įvykio socialinis darbuotojas suteiktų galimybę išsakyti savo jausmus ir išgyvenimus. Kalbėdami apie socialinio darbuotojo teikiamą palaikymą tyrimo dalyviai sako, kad palaikymas reikšmingas gilinantis į save, mokinantis išjausti kylančias emocijas bei stengiantis žvelgti į situaciją iš kitos perspektyvos. Kalbėdami apie pokyčius lankantis šioje organizacijoje jaunuoliai išryškina, kad atslūgo socialinis nerimas, įgavo pasitikėjimo savimi, iniciatyviau įsitraukia į įvairias veiklas bei pradėjo domėtis savo jausmais. Kalbėdami apie galimas organizacijos veiklas tyrimo dalyviai sako, kad pravartu organizuoti seminarus ir pateikti juos žaidimo formatu, taip mokantis iš savo patirčių identifikuoti emocinį smurtą ir atrasti pasipriešinimo jam būdus. Ne mažiau svarbu organizuoti susitikimus su tėvais, kurių metų išklausomos visos trys pusės (vaikas, tėvai ir socialinis darbuotojas) ir dirbama komandoje. Tyrimo dalyviai pabrėžia, kad visuomenės pokyčiai emocinio smurto klausimu turėtų

prasidėti nuo tikslingesnio lavinimo, kad žmonės kuo anksčiau sužinotų apie emocinį smurtą. Jaunuoliai pabrėžia, kad dauguma žmonių emocinio smurto nelaiko „tikru“ smurtu, nes jo pasekmės nejaučiamos išoriškai. O galiausiai tyrimo dalyviai akcentuoja, kad didelę reikšmę elgesiui turi socialinis išmokymas, todėl augant emociškai smurtaujančioje šeimoje yra sudėtinga į problemas reaguoti kitaip ir kurti šeimą, kurioje emocinis smurtas nepasireikštų.

IŠVADOS

1. Teorinė medžiaga atskleidė, kad emocinis smurtas - sąmoningas suaugusio žmogaus išpuolis prieš vaiką, dažniausiai apibūdinamas kaip elgesys, kuris gali trukdyti vaiko pažintinei, emocinei, psichologinei ar socialinei raidai. Tai vaiko asmenybės puolimas, lygiagrečiai, kaip fizinė prievarta yra vaiko kūno puolimas. Emocinis vaiko išnaudojimas gali apimti: ignoravimą, atstūmimą, izoliaciją, korupciją, žodinį puolimą, terorizavimą, vaiko nepriežiūrą ir per didelių lūkesčių kėlimą. Pabrėžtina tai, kad vaikai gali išgyti po fizinių sužeidimų, tačiau niekada negali atsigauti nuo emocinio smurto. Tyrimu atskleista, kad jaunuoliai suvokia emocinio smurto apibrėžimą, jo daromą žalą bei bando savo jėgomis jam priešintis. Jaunuolių patirtys pabrėžia, kad dažniausiai smurtaujama šeimose, kuriose susiduriama su įvairiais sunkumais: finansiniais, ligomis, priklausomybėmis, psichologiniais praeities išgyvenimais. O priežastys, trukdančios pasipriešinti emociniam smurtui, yra vienišumo baimė, jausmas, kad esi „nepakankamas“, charakterio silpnumas ir pagarba smurtautojui. Jaunuoliai emocinį išnaudojimą prilygina fiziniam smurtui, akcentuodami paliekamas vidines žymes. Taip pat išryškinama, kad emocinis smurtas būdingas kiekvienai šeimai be išimčių, tik skiriasi jo stiprumas.
2. Remiantis teorine medžiaga, vaikų emocinės prievartos požymiai dažnai išryškėja elgesyje: menki bendravimo įgūdžiai, agresyvus elgesys, piknaudžiavimas alkoholiu ar narkotikais, valgymo sutrikimai, savižudybės. Pasekmės pasireiškia ir emocinėse reakcijose: žemas savęs vertinimas, nesaugumo jausmas, emocinis nestabilumas, sunkiai atpažįstamos emocijos savyje, todėl patiriamas tik ribotas jų skaičius. Emocinės prievartos pasekmės išryškėja ir bendraujant su kitais žmonėmis: destruktivių santykių kūrimas, savęs izoliacija, priklausomybė nuo kitų žmonių, negebėjimas prašyti pagalbos. Jaunuolių patirtys atskleidė, kad emocinis išnaudojimas daro žalą visoms vaiko raidos sritims, o skaudžios patirtys skatina užsisklęsti savyje ir su išgyvenimais „tvarkytis“ patiems. Siekdami jaustis saugūs jaunuoliai dažnai izoluoja save nuo kitų, o slopindami tikruosius savo jausmus, kurių raiška sukelia jų tėvų agresyvumą, jaučia minimalų kiekį emocijų. To pasekoje, tyrimo dalyviams kreiptis į specialistus nedrąsu, kadangi norint sulaukti tinkamos ir efektyvios pagalbos, gali tecti atskleisti skaudžius ir unikalius išgyvenimus.
3. Teorinė medžiaga atskleidė, kad socialiniam darbuotojui vertinant jaunuolio poreikius, svarbu atsižvelgti į kiekvieno vaiko patirtį atskirai, nes daugiadisciplininis vertinimas yra ekspertiškesnis. Pagrindinės rekomendacijos socialiniam darbuotojui, teikiančiam pagalbą jaunam žmogui, vaikystėje patyrusiam emocinį smurtą, yra: atsižvelgimas į vaiko nuomonę, darbas su tėvais, darbas su kitais specialistais, savo profesinių vertybių ir profesinio etikos

kodekso laikymasis. Pagrindinės socialinio darbuotojo veiklos sritys yra: tėvų ir vaikų sąveikos terapija, šeimų konferencijos, vaikų grąžinimas namo, piktnaudžiavimo slopinimas. Pabrėžtina, kad už vaikų apsauga atsakingos visos vaikų tarnybos (mokykla, gydymo įstaiga ir pan.). Pagrindiniai socialinio darbuotojo asmenybės bruožai, reikalingi dirbant su jaunu žmogumi, vaikystėje patyrusiu emocinį smurtą, yra: gebėjimas kurti šiltus santykius, palaikymas, empatija, kliento įtraukimo į procesą įgūdis, dėmesys kliento rūpesčiams ir įgūdis nukreipti klientą į jo jausmus. Tyrimo dalyvių patirtys patvirtina, kad reikšminga socialinio darbuotojo pagalba yra palaikymas, kuris drąsina gilintis į save ir pažvelgti į situaciją iš kitos perspektyvos. Pagrindinis socialinio darbuotojo vaidmuo yra auklėtojo, kuris augina žmogaus asmenybę, mokina prisitaikyti visuomenėje bei padeda atrasti savo talentus. Galimos organizacijos veiklos yra seminarai, pateikti žaidimo formatu, taip mokantis iš savo patirčių identifikuoti emocinį smurtą ir atrasti pasipriešinimo jam būdus. Ne mažiau svarbu išklausti visas tris puses (vaikas, tėvai ir socialinis darbuotojas) ir tikslo siekti pasitelkiant komandinį darbą.

REKOMENDACIJOS

Tyrėjams. Rekomenduojama tyrimą išplėsti su daugiau respondentų, kad sužinoti didesnio kiekio jaunuolių, vaikystėje patyrusių emocinį smurtą, subjektyvias patirtis, apie gaunamą socialinio darbuotojo pagalbą. Svarbu pabrėžti, kad šiame tyrime sutiko dalyvauti vien merginos, tad būtų tikslinga, kad tarp tyrimo dalyvių atsirastų ir vaikinų patirčių. Taip pat rekomenduojama atlikti tyrimą iš kitos perspektyvos - tėvų ir socialinių darbuotojų. Tai reikšminga, kad galėtume suprasti, kaip visos trys pusės (vaikas, tėvai ir socialinis darbuotojas) supranta emocinį smurtą, jo pasekmes ir kaip suvokia pagalbos teikimą.

Socialiniams darbuotojams, dirbantiems su jaunais žmonėmis, vaikystėje patyrusiais emocinį smurtą. Rekomenduojama nuolat gilinti socialinio darbo kompetencijas (žinias ir įgūdžius), reikalingas darbui su emocinį smurtą patyrusiais vaikais ir jaunimu, dalyvaujant kvalifikacijos kėlimo kursuose, seminaruose, mokslinėse konferencijose. Bendradarbiauti su kitų miestų, įstaigų socialiniais darbuotojais bei kitomis tarnybomis (sveikatos, švietimo, socialiniais sektoriais), siekiant geriau suprasti savo vaidmenį, pagalbos smurtą patyrusiam jaunuoliui teikimo procese. Reikšminga organizuoti seminarus, refleksijas vaikų gimdytojams ar globėjams ir taip kelti tėvų kompetenciją, atsakomybę už savo vaiko sveikatą ir raidą.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

- Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E. and Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*, Oxford, UK: Lawrence Erlbaum Associates.
- Bartholomew, K. and Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adults: A test of four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61: 226–244.
- Bernstein, D. P. (2002). Cognitive therapy of personality disorders in patients with histories of emotional abuse or neglect. *Psychiatric Annals*, 32: 618–628.
- Besharov, D. J. (1990). *Recognizing child abuse: A guide for the concerned*. New York: The Free Press.
- Biehal, N. (2006) *Reuniting Looked-after Children with their Families*, York: Joseph Rowntree Foundation, Available from www.jrf.org.uk/knowledge/findings/socialpolicy/0056.asp [seen 2020-01-06].
- Bitinas, B. (2006). *Edukologinis tyrimas: sistema ir procesas*. Vilnius: Kronta.
- Bitinas, B., Rupšienė, L. ir Žydžiūnaitė, V. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija: vadovėlis vadybos ir administravimo studentams*. Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė.
- Blatt, S. J. and Levy, K. N. (2003). Attachment theory, psychoanalysis, personality development and psychopathology. *Psychoanalytic Inquiry*, 23: 102–150.
- Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss: Vol. 1. Attachment*, New York: Basic Books.
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss: Vol. 2. Separation*, New York: Basic Books.
- Brassard, M. R., Germain, R., & Hart, S. N. (1987). *Psychological maltreatment of children and youth*. New York: Pergamon.
- Brassard, M. R., Hart, S. N., & Hardy, D. B. (1993). The psychological maltreatment rating scales. *Child Abuse & Neglect*, 17 715–729.
- Brennan, K. A., Clark, C. L. and Shaver, P. R. (1998). “Self-report measurement of adult attachment: An integrative overview”. In *Attachment theory and close relationships*, Edited by: Simpson, J. A. and Rholes, W. S. 46–76. New York: Guilford.

Briggs, F. and Hawkins, R. (1996) *Child Protection: a guide for teachers and child care professionals*, St Leonards: Allen & Unwin.

Carbone, D. J. (2010). Using cognitive therapies to treat unstable attachment patterns in adults with childhood histories of social rejection. *Journal of Aggression, Maltreatment and Trauma*, 19(1): 105–134.

Carlson, E. A. and Sroufe, L. A. (1995). “Contributions of attachment theory to developmental psychopathology”. In *Developmental psychopathology*, Edited by: Cicchetti, E. and Cohen, D. J. Vol. 1, 581–617. New York: Wiley.

Cassidy, J. (1994). Emotion regulation: Influences of attachment relationships. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 59(2): 228–283.

Chaffin, M., Silovsky, J., Funderburk, B., Valle, L., Brestan, E., Balachova, T. et al. (2004) ‘Parent–child interaction therapy with physically abusive parents: efficacy for reducing future abuse reports’, *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 72: 491–9.

Chambless, D. and Ollendick, T. (2001) ‘Empirically supported psychological interventions: controversies and practices’, *Annual Review of Psychology*, 52: 685–716.

Cicchetti, D. and Toth, S. (2000). “Developmental processes in maltreated children”. In *Nebraska Symposium on Motivation: Vol. 46. Motivation and child maltreatment*, Edited by: Hansen, D. J. 85–160. Lincoln: University of Nebraska Press.

Cleaver, H., Walker, S. with Meadows, P. (2004) *Assessing Children’s Needs and Circumstances: the impact of the assessment framework*, London: Jessica Kingsley.

Cohen, J. and Mannarino, A. (1997) ‘A treatment study of sexually abused preschool children: outcome during a one year follow-up’, *Journal of the Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 36: 1228–35.

Collins, N. L., Guichard, A. C., Ford, M. B. and Feeney, B. C. (2004). “Working models of attachment: New developments and emerging themes”. In *Adult attachment: Theory, research, and clinical implications*, Edited by: Rholes, W. S. and Simpson, J. A. 196–239. New York: Guilford.

Collins, W. A. and Sroufe, L. A. (1999). “Capacity for intimate relationships: A developmental construction”. In *The development of romantic relationships in adolescence*, Edited by: Furman, W., Brown, B. B. and Feiring, C. 125–147. New York: Cambridge University Press.

- Crittenden, P. (1988). Family and dyadic patterns of functioning in maltreating families. In K. Brown, C. Davies, & P. Stratton (Eds.), *Early prediction and prevention of child abuse* (pp. 161–189). New York: Wiley.
- Dale, P. (2004) ‘ “Like a fish in a bowl”: parents’ perceptions of child protection services’, *Child Abuse Review*, 13: 137–57.
- Davis, J. L., Petretic-Jackson, P. A. and Ting, L. (2001). Intimacy dysfunction and trauma symptomatology: Long-term correlates of different types of child abuse. *Journal of Traumatic Stress*, 14: 63–79.
- DeWolff, M. S. and van IJzendoorn, M. (1997). Sensitivity and attachment: A meta-analysis on parental antecedents of infant attachment. *Child Development*, 68: 571–591.
- DiLillo, D. (2001). Interpersonal functioning among women reporting a history of childhood sexual abuse: Empirical findings and methodological issues. *Clinical Psychology Review*, 21: 553–576.
- DiLillo, D., Lewis, T. and Di Loreto-Colgan, A. (2007). Child maltreatment history and subsequent romantic relationships: Exploring a psychological route to dyadic difficulties. *Journal of Aggression, Maltreatment and Trauma*, 15: 19–36.
- Egeland, B., Sroufe, L. A., & Erickson, M. (1983). The developmental consequences of different patterns of maltreatment. *Child Abuse & Neglect*, 7 459–469.
- Elicker, J., Englund, M. and Sroufe, L. A. (1992). “Predicting peer competence and peer relationships in childhood from early parent–child relationships”. In *Family-peer relationships: Modes of linkage*, Edited by: Parke, R. and Ladd, G. 77–106. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Erickson, M. F., Egeland, B. and Sroufe, L. A. (1985). “The relationship between quality of attachment and behavior problems in preschool in a high-risk sample”. In *Growing points of attachment theory and research* Edited by: Bretherton, I. and Waters, E. 147–186.
- Farber, E. A., & Egeland, B. (1987). Invulnerability among abused and neglected children. In E. J. Anthony & B. C. Cohler (Eds.), *The invulnerable child* (pp. 253–288). New York: Guilford Press.
- Gambrill, E. (2006) *Social Work Practice: a critical thinker’s guide*, 2nd edn, Oxford: Oxford University Press.

- Garbarino, J., and Garbarino, A. (1994). *Emotional maltreatment of children*. Chicago: National Committee to Prevent Child Abuse, 2nd Ed.
- Garbarino, J., Gutterman, E. and Seeley, J. (1986) *The Psychologically Battered Child*, San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Giardino, A. and Giardino, E. (2002) *Recognition of Child Abuse for the Mandated Reporter*, St Louis, MI: G.W. Medical Publishing, Inc.
- Glaser, D. (2002, June). Emotional abuse and neglect (psychological maltreatment): A conceptual framework. *Child Abuse & Neglect*, 26, 697–714.
- Grossmann, K. E. and Grossmann, K. (1991). “Attachment quality as an organizer of emotional and behavioral responses in a longitudinal perspective”. In *Attachment across the life cycle*, Edited by: Parkes, C. M., Stevenson-Hinde, J. and Marris, P. 93–114. London: Tavistock/Routledge.
- Handon, R. (2009). Client relationships and ethical boundaries for social workers in child welfare. *The New Social Worker, the social work careers magazine*. Prieiga per internetą: https://www.socialworker.com/feature-articles/ethics-articles/Client_Relationships_and_Ethical_Boundaries_for_Social_Workers_in_Child_Welfare/
- Hart, S. N., & Brassard, M. R. (1987). A major threat to children’s mental health: Psychological maltreatment. *American Psychologist* 42, 160–165.
- Hart, S. N., Binggeli, N., & Brassard, M. R. (1998). Evidence for the effects of psychological maltreatment. *Journal of Emotional Abuse* 1, 27–58.
- Hart, S. N., Brassard, M. R., Binggeli, N. J. and Davidson, H. A. (2002). “Psychological maltreatment”. In *The APSAC handbook on child maltreatment*, 2nd, Edited by: Myers, J. E. B., Berliner, L., Briere, J., Hendrix, C. T., Jenny, C. 79–103. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Hazelrigg, M., Cooper, H. and Bourduin, C. (1987) ‘Evaluating the effectiveness of family therapies: an integrative review and analysis’, *Psychological Bulletin*, 101 (3): 428–42.
- Howe, D. (2005) *Child Abuse and Neglect: attachment, development and intervention*, Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Humphreys, C. and Mullender, A. (2005) ‘*Children and domestic violence: a research overview of the impact on children*’, Dartington: Research in Practice. Available from www.rip.org.uk.

- Iwaniec, D., Larkin, E. and Higgins, S. (2006) 'Research review: risk and resilience in cases of emotional abuse', *Child and Family Social Work*, 11: 73–82.
- Jungtinių Tautų vaiko teisių deklaracija. 1959 m. lapkričio 20 d. Jungtinių Tautų Generalinės Asambėjos rezoliucija 1/86 (XIV).
- Kardelis, K. (2002). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Kaunas: Judex.
- Kestenbaum, R., Farber, E. and Sroufe, L. A. (1989). "Individual differences in empathy among preschoolers' concurrent and predictive validity". In *Empathy and related emotional responses: New directions for child development*, Edited by: Eisenberg, N. 51–56. San Francisco: Jossey-Bass.
- Lewis, M., Feiring, C., McGuffog, C. and Jaskir, J. (1984). Predicting psychopathology in six-year-olds from early social relations. *Child Development*, 55: 123–136.
- Liem, J. H. and Boudewyn, A. C. (1999). Contextualizing the effects of childhood sexual abuse on adult self- and social functioning: An attachment theory perspective. *Child Abuse & Neglect*, 23: 1141–1157.
- Lietuvos Socialinių darbuotojų etikos kodeksas. (2017). Prieiga per internetą: <http://www.lsd.lt/files/lsdalt/Etikos%20kodeksas%20galutinis.pdf> [žiūrėta 2019-11-20].
- Lyons-Ruth, K., Alpern, L. and Repacholi, B. (1993). Disorganized infant attachment classification and maternal psychosocial problems as predictors of hostile-aggressive behavior in the preschool classroom. *Child Development*, 64: 572–585.
- Macdonald, G. (2001) *Effective Interventions for Child Abuse and Neglect: an evidence-based approach to planning and evaluating interventions*, Chichester: Wiley.
- McGee, R. and Wolfe, D. (1991) 'Psychological maltreatment: toward an operational definition', *Development and Psychopathology*, 3: 3–18.
- Monteleone, J. and Brodeur, A. (1998) *Child Maltreatment*, London: Harcourt Brace.
- Mullender, A. (1996) *Rethinking Domestic Violence: the social work and probation response*, London: Routledge.
- Munro, E. (2007) 'Confidentiality in a preventative child welfare system' *Ethics and Social Welfare*, 1(1): 41-55.

Navarre, E. L. (1987). "Psychological maltreatment: The core component of child abuse". In *Psychological maltreatment of children and youth*, Edited by: Brassard, M. R., Germain, R. and Hart, S. N. 45–56. New York: Pergamon.

Ney, P. G. (1987). Does verbal abuse leave deeper scars: A study of children and parents. *Canadian Journal of Psychiatry*, 32: 371–378.

Nusikalstamųjų veikų statistinių rodiklių apie vaikus analizė, 2017. Informatikos ir ryšių departamentas prie LR vidaus reikalų ministerijos. Prieiga internetu:

<https://www.ird.lt/lt/paslaugos/tvarkomu-valdomu-registru-ir-informaciniu-sistemu-paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-atviri-duomenys-paslaugos/nusikalstamu-veiku-statistiniu-rodikliu-apie-vaikus-analize> [žiūrėta 2020-01-06].

Office for Victims of Crime (OVC) (2004) 'Child physical and sexual abuse: guidelines for treatment'. Available from www.musc.edu/cvc/.

O'Hagan, K. (2006). *Identifying emotional and psychological abuse: A guide for childcare professionals*, Berkshire, , UK: Open University Press.

Parkinson, P. and Humphries, C. (1998) 'Children who witness domestic violence – the implications for child protection', *Child and Family Law Quarterly*, 10: 147–59.

Patterson, G. and Forgatch, M. (1985) 'Initiation and maintenance of process disrupting single-mother families', In G. Patterson (ed.), *Depression and Aggression in Family Interaction*, Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.

Riggs, S. A. (2010). Childhood emotional abuse and the attachment system across the life cycle: What theory and research tell us. *Journal of Aggression, Maltreatment and Trauma*, 19(1): 5–51.

Riggs, S. A. and Kaminski, P. (2010). Childhood emotional abuse, adult attachment, and depression as predictors of relational adjustment and psychological aggression. *Journal of Aggression, Maltreatment and Trauma*, 19(1): 75–104.

Shannon, J. B. (Eds.). (2009). *Child abuse sourcebook* (2nd ed.). Detroit, MI: Omnigraphics.

Solomon, C. R. and Serres, F. (1999). Effects of parental verbal aggression on children's self-esteem and school marks. *Child Abuse & Neglect*, 23: 339–351.

- Sroufe, L. A. and Fleeson, J. (1986). "Attachment and the construction of relationships". In *Relationships and development*, Edited by: Hartup, W. and Rubin, Z. 51–72. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Suess, G. J., Grossmann, K. E. and Sroufe, L. A. (1992). Effects of infant attachment to mother and father on quality of adaptation in preschool: From dyadic to individual organization of self. *International Journal of Behavioral Development*, 15: 43–66.
- Sullivan, P. and Knutson, J. (2000) 'Maltreatment and disabilities: a populationbased epidemiological study', *Child Abuse and Neglect*, 24: 1257–74.
- Sundell, K. and Vinnerljung, B. (2004) 'Outcomes of family group conferencing in Sweden: a 3-year follow-up', *Child Abuse and Neglect*, 28: 267–87.
- Taussig, H. N. and Culhane, S. E. (2010). Emotional maltreatment and psychosocial functioning in preadolescent youth placed in out-of-home care. *Journal of Aggression, Maltreatment and Trauma*, 19(1): 52–74.
- Thompson, R. A. (1991). "Attachment theory and research". In *Child and adolescent psychiatry: A comprehensive textbook*, Edited by: Lewis, M. 100–108. Baltimore: Williams & Wilkins.
- Tidikis, R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto leidybos centras.
- Troy, M. and Sroufe, L. A. (1987). Victimization among preschoolers: The role of attachment relationship history. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 26: 166–172.
- Trotter, C. (2015). *Working with involuntary clients: A guide to practice, 3rd edition*. London, New York: Routledge, Taylor&Francis group.
- Urban, J., Carlson, E., Egeland, B. and Sroufe, L. A. (1991). Patterns of individual adaptation across childhood. *Development and Psychopathology*, 3: 445–460.
- Vissing, Y. M., Straus, M., Gelles, R. J., & Harrop, J. (1991). Verbal aggression by parents and psychological problems of children. *Child Abuse & Neglect* 15, 223–238.
- Vyšniauskytė-Rimkienė, J. ir Liobikienė, T. N. (2012). *Gėbėjimai socialinio darbo praktikoje (tėvystės ir vaikų socialinių gėbėjimų lavinimas)*. Mokomoji knyga. Kaunas: Vytauto Didžiojo Universiteto leidykla.

Všį šeimos santykių institutas. (2009). *Socialinio bendradarbiavimo modelis: Metodinė priemonė socialiniams darbuotojams ir jų padėjėjams*. Kaunas.

Wenar, C. and Kerig, P. (2000). *Developmental psychopathology: From infancy through adolescence*, 4th, New York: McGraw-Hill.

Žydžiūnaitė, V. ir Sabaliauskas, S. (2017). *Kokybiniai tyrimai: principai ir metodai*. Vilnius: Vaga.

PRIEDAI

1 priedas. Tyrimo dalyvių interviu klausimynas

EMOCINIS SMURTAS:

1. Kaip supranti, kas yra emocinis smurtas?
2. Kaip manai, kokiose šeimose smurtauojama dažniausiai?
3. Kaip manai, kas skatina žmones emociškai smurtauti?
4. Kokios priežastys trukdo priešintis emociniam smurtui?
5. Kaip manai, kas skatina žmones toleruoti emocinį smurtą?
6. Kaip bandai įveikti emocinį smurtą?
7. Kaip artimieji galėtų padėti?
8. Kas galėtų padėti, jei artimieji emociškai smurtauja?

PASEKMĖS:

1. Kokias savybes labiausiai vertini savyje?
2. Kokias savybes labiausiai vertini kituose?
3. Kiek dažnai bendrauji su draugais?
4. Patyrus emocinį smurtą, į ką pirmiausiai kreipiesi pagalbos?
5. Kiek sprendžiant problemas, susijusias su emociniu smurtu, tau reikalinga šeimos pagalba, parama?
6. Kiek sprendžiant problemas, susijusias su emociniu smurtu, tau reikalinga aplinkinių pagalba, parama?
7. Kiek jauti palaikymo iš šeimos narių?
8. Gal gali pateikti konkretų pavyzdį, kada jautei palaikymą?
9. Kas tau suteikia saugumo jausmą?
10. Iš ko supranti, kad tavimi rūpinamasi?
11. Kokiomis veiklomis mėgsti užsiimti?
12. Gal gali pasidalinti, kuo šios veiklos tau tokios ypatingos?

VEIKLA:

1. Kaip dažnai lankaisi šioje organizacijoje?
2. Kaip čia leidi savo laisvalaikį?
3. Kas labiausiai patinka būnant čia?
4. Kaip manai, koks yra soc. darbuotojo vaidmuo?
5. Kokios pagalbos tikiesi iš soc. darbuotojo?
6. Kokią pagalbą gauni iš soc. darbuotojo?

7. Kokias soc. darbuotojo savybes tu labiausiai vertini?
8. Kokiomis temomis dažniausiai bendrauji su soc. darbuotoju?
9. Kaip dažnai kalbiesi su soc. darbuotoju būtent apie emocinį smurtą?
10. Kiek jauti palaikymo iš soc. darbuotojo?
11. Gal galėtum pateiktį konkretų pavyzdį, iš ko tai supranti?
12. Kaip manai, kiek pasikeitei lankydamasi/s šioje organizacijoje?
13. Kaip manai, kokias veiklas turėtų vykdyti ši organizacija, kad padėtų veiksmingiau įveikti emocinį smurtą?
14. Kaip manai, kas turėtų pasikeisti visuomenėje, kad sumažėtų emocinio smurto atvejų?

2 priedas. Tyrimo dalyvio interviu

Interviu trukmė: 20 min. 9 s

Interviu data: balandžio 21 d.

Vaiko vardas (pakeistas) ir amžius: Enrika, 22

Žymėjimų paaiškinimai: T – tyrėja; V – vaikas

T: Kaip supranti, kas yra emocinis smurtas?

V: *Manau, kad emocinis smurtas iš esmės yra tas pats, kas ir fizinis, tik jis palieka žymes ne ant kūno, o žmogaus prote ir žmogaus pačiose emocijose.*

T: Kaip manai, kokiose šeimose smurtaujama dažniausiai?

V: *Manau, dažniausiai smurtaujama yra šeimose, kuriose tėvai galbūt dažniausiai ar kiti šeimos nariai susiduria su kitom problemom, pavyzdžiui, kažkokiom tai finansinėm arba galbūt kažkuris iš tėvų būtų linkęs į, pavyzdžiui, alkoholizmą, lošimus, narkotikus, kažkokias kitas priklausomybes, galbūt kažkas turėtų dar kitokią psichologinę ligą ar panašiai.*

T: Kaip manai, kas skatina žmones emociškai smurtauti?

V: *Tai galbūt tos priežastys ir būtų, kad emociškai smurtauti galbūt dažnai gali būti tokie veiksniai kaip kažkokios ligos, sakau, kaip priklausomybės arba panašiai, bet tuo pačiu metu manau, kad priežastys gali būti ir tokios momentinės (kivirčas). Manau, daug kas priklauso nuo žmonių emocinės būklės/psichologinės būklės ir tiesiog tokio kaip būdo labiau. Vieni yra labiau linkę įžeisti kitus, nemoka argumentuoti gražiai savo nuomonės, o būtinai turi, kaip sakoma, įkąsti, įgelti kitam žmogui ir tada jie jaučiasi galbūt teisūs.*

T: Kokios priežastys trukdo priešintis emociniam smurtui?

V: *Silpnumas emocinis, manau, daugeliu atvejų. Mūsų niekas nemoko, kaip reikia pasipriešinti tam, mes visi arba išmokstame to arba ne, patys, iš savo patirčių, manau. Tai tokio kaip mokymo realiai, nu jo nėra. Kai kurie iš savęs tai sugeba padaryti, nes patys yra emociškai stipresni, bet kiti tai išmoksta, o kiti taip ir lieka visada pažeidžiami, manau.*

T: Kaip manai, kas skatina žmones toleruoti emocinį smurtą?

V: *Manau, kad niekas jo netoleruoja, tiesiog, kai yra žmonių, kurie jo neatpažįsta ir nemato jo kaip didelės problemos.*

T: Kaip bandai įveikti emocinį smurtą?

V: *Aš labai lengvai jį pastebiu ir manau tai yra pirmas žingsnį, kurį reikia padaryti, tai gebėti jį atpažinti. Toliau tai yra priešingi veiksmai. Manau, kad negalima su tuo kovoti, su emociniu smurtu negalima kovoti emociniu smurtu. Tai tiesiog priešingi veiksmai. Privertimas to žmogaus, kuris*

emociškai smurtauja, suprasti, ką jisai daro ir galų gale užsidaryti manau prieš tą žmogų yra geriausias sprendimas.

T: Kaip artimieji galėtų padėti?

V: *Artimieji manau yra pirmi žmonės, kurie turėtų tai gebėti pastebėti. Jau tai būtų pagalba. Toliau būtų kažkokių tai veiksmų ėmimasis. Problemos aiškinimasis, jeigu patys negeba to daryti, tai tada specialistų pagalbos ieškojimas, manau.*

T: Kas galėtų padėti, jei artimieji emociškai smurtauja?

V: *Manau, tai sunkiausia situacija, nes artimieji iš tiesų turėtų būti tie žmonės, kurie turėtų padėti, o ne būti tie agresoriai, nors aišku, dažniausiu atveju taip ir būna. Tada galbūt artimiausi žmonės, kas eina po šeimos, galbūt tai būtų draugai, kurie galėtų padėti, kiti giminaičiai, kurie galbūt irgi taip pat galėtų padėti, kažkokie kiti žmonės, geriausia, jog tai būtų manau, kad suaugę, kurie jau galbūt būtų matę kažkokią panašią situaciją, aišku taip pat jau galbūt galutinis pagalbos šauksmas būtų specialistam, socialiniam darbuotojam, kažkokiom kitom įstaigom, kurios galėtų padėti.*

T: Kokias savybes labiausiai vertini savyje?

V: *Manau, kad esu pakankamai pastabi ir matau detales, kurių kartais kiti žmonės nemato, kai sako, vieni mato paveikslą, kiti mato paveikslo detales, aš būčiau tas antras variantas. Manau, kad tai yra gerai, nes gali iš anksto pamatyti tam tikras problemas ir pradėti su jomis kovoti anksčiau negu tai daro galbūt kiti. Empatija, manau taip pat yra mano savybė. Dažnai dedu kitų poreikius prieš savo, save palieku antrame plane. Iš vienos pusės tai yra geras bruožas, aš tai laikau geru bruožu. Teko girdėti komentary, kad kartais tai darau per daug, tai tuo pačiu tai ir plusas, ir minusas.*

T: Kokias savybes labiausiai vertini kituose?

V: *Iš kitų visada tikiuosi tiesmukiškumo, labai nemėgstu kai, kaip sakoma, pučia dūmus į akis. Nors tiesa kartais būna labai skaudi, man atrodo, kad geriau išgirsti ją, negu kad ir tą baltą melą. Tai labai mėgstu žmones ir labai vertinu žmones, kurie pasako kaip yra, gražiai, gražiai pasako, bet nieko neslepia.*

T: Kiek dažnai bendrauji su draugais?

V: *Iš esmės kasdien, tik galbūt ne visada akis į akį. Tai dažniausiai būna susirašinėjimų forma, kas man iš tikrųjų yra pakankamai priimtina, nors galų gale aišku reikia to tiesioginio kontakto, bet sakyčiau, kiekvieną dieną.*

T: Patyrus emocinį smurtą, į ką pirmiausiai kreipiesi pagalbos?

V: *Iš pat pradžių į nieką. Iš pradžių bandau pati su tuo susitvarkyti, tada sekantys galbūt žmonės tai būna patys patys tie artimiausi draugai, po to sakyčiau galbūt eis kažkas iš šeimos narių.*

T: Kiek sprendžiant problemas, susijusias su emociniu smurtu, tau reikalinga šeimos pagalba, parama?

V: *Sakyčiau labiau reikalinga draugų negu šeimos, bet jeigu jau susilauki tos šeimos pagalbos ir paramos, tai dažniausiai tos problemos greičiau ir išsprendžia.*

T: Kiek sprendžiant problemas, susijusias su emociniu smurtu, tau reikalinga aplinkinių pagalba, parama?

V: *Labiau negu šeimos. Iš esmės, bent jau iš pat pradžių. Galbūt dėl to, kad daugiau tikiesi iš tų aplinkinių, kurie dažnai yra panašiose situacijose, vien dėl amžiaus skirtumo nebuvimo, kad amžiaus grupė yra panaši, mąstymas galbūt yra panašus ir dažnai tos nuomonės sutampa. Kita vertus, galiausiai suaugę pateikia šiek tiek kitokį požiūrį, kuris taip pat yra naudingas ir kartais naudingesnis.*

T: Kiek jauti palaikymo iš šeimos narių?

V: *Konkrečiai, iš vieno žmogaus nejaučiu, konkrečiai iš kito žmogaus jaučiu be galo didelį palaikymą. Visumoj paėmus, manau, kad jo yra užtekstinai, nors kita vertus, dažnai širdy norėtusi jo daugiau.*

T: Gal gali pateikti konkretų pavyzdį, kada jautei palaikymą?

V: *Kai nesisekė. Kai nutiko toks dalykas kaip labiausiai kaltinau save ir tada sulaukiau palaikymo iš šeimos nario, konkrečiai nevardinsiu galbūt situacijos, bet taip, tas žmogus pateikė labai realistiškus faktus pagal esamą situaciją ir galiausiai labai labai padėjo emociškai ir finansiškai.*

T: Kas tau suteikia saugumo jausmą?

V: *Pastovumas. Pastovumas man yra saugiausia, kas gali būti ir kokioj situacijoj aš galėčiau būti, manau tai labiausiai kontroliuojama ir man patinka, kai aš galiu kontroliuoti situaciją.*

T: Iš ko supranti, kad tavimi rūpinamasi?

V: *Pagrindė iš klausimų, kuriuos aš gaunu iš to žmogaus. Tiem, kam rūpi, tiek ir klausia, tiem, kam nerūpi - pasakoja apie save. Tai toks galbūt pagrindinis būna bruožas. Jeigu konkrečiau, kaip yra, kokios galbūt mano gyvenimo pusės, kokios mano gyvenimo veiklos labiausiai tą žmogų domina. Jeigu tai paviršutiniškai tokie dalykai, ką veikiu šiandien, ką veiksiu rytoj, ką veikiu vakar, na nevadinčiau to labai dideliu rūpesčiu, bet jeigu tai yra apie tai, kaip aš jaučiuosi, ko aš siekiu, ko aš noriu, manau, kad tai jau yra šiek tiek daugiau.*

T: Kokiomis veiklomis mėgsti užsiimti?

V: *Būti su savim. Iš esmės, tai mėgstu tiesiog domėtis tuom, kas man tuo momentu būtų įdomu, vienu momentu tai yra kažkas apie plaukų priežiūrą, kitu momentu yra kažkas apie sportą. Tokie įvairūs dalykai tiesiog, kurie mane domina ir man tai yra pati geriausia veikla. Iš esmės tai būtent ir tiesiog sėdėti nors ir vienai, su ausinėmis, klausytis man patinkančios muzikos, žiūrėti man patinkančius video ir panašiai.*

T: Gal gali pasidalinti, kuo šios veiklos tau tokios ypatingos?

V: *Aš toks kartais uždaras žmogus, kuriam labai daug reikia laiko su savimi ir man tas laikas yra be galo reikalingas ir be galo naudingas. Aš jaučiuosi pailsėjęs, aš jaučiuosi pasikrovęs ir vat kai aš leidžiu vat laiką tiesiog su savimi, ir po to man tas tampa naudinga dėl to, kad aš paskiau užsinoriu to žmogiškojo kontakto, man to reikia paskui ir tada vėl galiu grįžti prie savo veiklų, kurios vėl mane užkrauna kaip bateriją ir tada vėl. Vėl grįžtu į realybę.*

T: Kaip dažnai lankaisi šioje organizacijoje?

V: *Nedažnai. Labai nedažnai. Teko būti pora sykių.*

T: Kaip čia leidi savo laisvalaikį?

V: *Laisvalaikis dažniausiai būna kalbėjimo forma. Galbūt diskusijų forma labiau. Ne konkrečiai tai kažkokia veikla, bet tiesiog bendravimas.*

T: Kas labiausiai patinka būnant čia?

V: *Nepasakyčiau, kad labai patinka. Apskritai. Atrodo, kad labai forsuojama. Bet jeigu reikėtų išskirti kažką, kas patinka, galbūt proga išsišnekėti tiesiog.*

T: Kaip manai, koks yra soc. darbuotojo vaidmuo?

V: *Manau, kad tai yra tiesiog būdas padėti emociškai kažkiek stabilizuotis.*

T: Kokios pagalbos tikiesi iš soc. darbuotojo?

V: *Ausų. Tiesiog išklausymo. Tikiesi, kad patars, tikiesi, slapta tikiesi, kad išspręs problemą, nors iš tiesų kaip ir žinai, kad tai tam žmogui to padaryti yra iš esmės neįmanoma. Bet tikėtis gali.*

T: Kokią pagalbą gauni iš soc. darbuotojo?

V: *Gaunu tokią paviršutinišką paguodą, kuri kaip ir suprantama, jog na tai yra ta to žmogaus toks darbas, bandyti padėti. Kiek tai iš tiesų padeda, man asmeniškai, nepasakyčiau. Bet bet ta pagalba tiesiog galbūt tokia, kaip ir minėjau prieš tai, kad tai yra proga išsišnekėti ta tema, be kažkokių didesnių tokių užuolankų ar įvadų, ar na nereikia pasiaiškinti, kodėl yra tokia situacija.*

T: Kokias soc. darbuotojo savybes tu labiausiai vertini?

V: *Žmogiškumą, paprastumą, neformalumą.*

T: Kokiomis temomis dažniausiai bendrauji su soc. darbuotoju?

V: *Tomis, kurios man tuo momentu atrodo aktualios, iš esmės, tos kurias savaime vos ne būna tiesiog užkabinamos, bet tos kurios yra reikalingos ir aktualios.*

T: Kaip dažnai kalbiesi su soc. darbuotoju būtent apie emocinį smurtą?

V: *Tai tiesiog būna trumpa dalis viso pokalbio, kiekvieno pokalbio.*

T: Kiek jauti palaikymo iš soc. darbuotojo?

V: *Nors ir ne pačio tikriausio ir gryniausio, bet tas palaikymas tikrai jaučiasi. Net na galbūt kartais ir ne tik dėl to, kad tai yra toks darbas žmogaus, bet manau, kad tas darbuotojas į jį visgi įsilieja į tą tavo istoriją, į tavo esamą situaciją ir tą palaikymą šiaip visgi perteikia ir natūralų. Aišku, norėtusi jo daugiau vis.*

T: Gal galėtum pateiktį konkretų pavyzdį, iš ko tai supranti?

V: *Iš bendravimo pobūdžio. Iš kūno kalbos labai. Tiesiog tas toks ar galiu žiūrėt į akis, ar galima atsilošt į priekį vienas kitam, ar reikia visgi laikytis tokio atstumo, sėdėti tiesiai ir na fiziškai vien negali atsipalaiduoti, tai kaip gali atsipalaiduoti emociškai ir visgi pasakyti taip, kaip yra.*

T: Kaip manai, kiek pasikeitei lankydamasi/s šioje organizacijoje?

V: *Mažai. Manau, kad pasikeičiau iš esmės mažai.*

T: Kaip manai, kokias veiklas turėtų vykdyti ši organizacija, kad padėtų veiksmingiau įveikti emocinį smurtą?

V: *Galbūt kažkokia tai tema konkrečia psichologine kalbėti, pasakoti, ją pateikti ir leisti iš jos mokytis patiems.*

T: Kaip manai, kas turėtų pasikeisti visuomenėje, kad sumažėtų emocinio smurto atvejų?

V: *Nemanau, kad tai yra įmanoma. Visuomenė visada, daugiau ar mažiau bus nu iš esmės tokia. Manau, kad iš viso daugėja tų žmonių, kurie, na kurių šeimose tas socialinis smurtas apskritai yra aktyvus ir yra pastebimas. Vien dėl to, kad tos šeimos dažnai būna didelės. Didelės šeimos kuria dar didesnes šeimas. Tokia jau yra ta tendencija. Ir labai dažnai vaikai perima savo tėvų požiūrį į viską. Tai manau yra labai sunku augant šeimoje, kuriose yra tas socialinis/emocinis smurtas, kurti šeimą, kurioj to nebūtų. Vien dėl to, kad yra, na reikėtų išmokti vos ne gyventi iš naujo, reikėtų pakeisti savo požiūrį kardinaliai, nes tas požiūris su kuriuo mes užaugam, na jis toks kaip įskiepytas yra ir manau, kad tai yra sunku pakeisti. Tai bet galų gale visuomenė ką turėtų daryti, tai reikėtų tikrai daugiau švietimo apie tai pačiose mokyklose, jauniem žmonėm, kurie tada galbūt kiti net nežino, kas tai yra, tas emocinis smurtas ir kad jie turėtų progą apie tai sužinoti, nes galų gale, šalia matematikos, istorijos ir lietuvių kalbos, manau, kad tai būtų tikrai labai rimta pamoka, kuri tikrai turėtų būti išsakoma, visų pirma, apskritai toks dalykas, kaip emocinis smurtas, neturėtų būti slepiamas. Aišku, niekas nenori apie tai kalbėti, niekas nenori pripažinti, kad pas juos tai vyksta, kad jie tai patiria. Tai vat būtent ir manau reikėtų gebėti pašalinti tą stigmą, pašalinti tą stigmą, jog tai yra kažkas nenormalaus, kad tai yra kažkas reto, nes tai yra taip dažnai ir tai tampa vos ne normalu, kad ir kaip tai kvailai skamba. Bet visų pirma, tai manau viešumas yra labai geras vaistas, kitas dalykas yra to kontrolė ir bausmės. Niekas neturėtų tiesiog nueiti visiškai švarus, kažkokį žmogų sugniuždęs emociškai. Tai yra tas pats, kas ir fiziškai jį na sulaužyti. Tai jeigu dabar, sužalojus kitą žmogų yra baudžiamoji atsakomybė, kodėl nėra to padarius emocinį smurtą. Nes visgi emocinis smurtas labai neretu atveju priveda prie fizinio ir kartais net na smurto prieš save. Vien dėl emocinio palūžimo.*

3 priedas. Tyrimo dalyvių interviu analizės lentelė

Kategorija	Subkategorija	Emic perspektyva	Etic perspektyva
Emocinis smurtas	Samprata	<p><...> <i>Tai yra nuolatinis žmogaus menkinimas, tyčiojimas, manipuliavimas, žmogus gali būti kaltinamas be priežasties, jam keliami dideli reikalavimai ir turbūt gal kad yra dalykų, kurių ji, kurių jam tiesiog neleidžia</i> <...> <i>pavyzdžiui labai dideli reikalavimai vaikui mokslų atžvilgiu ir jam tiesiog yra daromas spaudimas, o jis pavyzdžiui to nesugeba</i> <...> <i>uždaro žmogų kažkur ir neleidžia jam elgtis taip, kaip kaip jis nori, kad žmogus tiesiog kaip narve būna.</i> <...> <i>kai yra fizinis smurtas tarp tėvų ir vaikas negali nuo to pabėgt, kad jis tiesiog yra priverstas stebėti</i> <...> [Erika, 20]</p>	<p>Kalbėdama apie emocinio smurto požymius, tyrimo dalyvė Erika pabrėžia žodinių puolimą, terorizavimą, per didelių lūkesčių kėlimą ir izoliaciją. Kaip pavyzdžius ji pateikia aukštus lūkesčius mokslų rezultatams, nors vaikui tai padaryti per sudėtinga, užsklendimą nuo kitų ir draudimą vaikui elgtis pagal jo norus bei vertimą stebėti fizinį smurtą, vykstantį tarp šeimos narių. <i>Remiantis Garbarino, Gutterman ir Seeley (1986), emocinio smurto apibrėžimu laikomi tyčiniai suaugusio žmogaus veiksmai prieš vaiką ir jo socialinę raidą, emociškai griaujančiu elgesiu.</i></p>
	Šeimos, kuriose smurtaujama	<p><...> <i>Smurtautojas</i> <...> <i>gali turėti arba žemą savivertę arba per aukštą savivertę, gali būti narcizas ir dėl to jis tiesiog ieško tų aukų, nes jis nori kaip ir patenkinti savo ego.</i> <...> <i>mano nuomone, nėra tokios šeimos, kad nebūtų emocinio smurto, nes manau, visose šeimose pasireiškia arba stipriau, arba silpniau.</i> [Erika, 20]</p>	<p>Kalbėdama apie šeimas, kuriose emociškai smurtaujama, tyrimo dalyvė Erika akcentuoja asmenines žmogaus savybes: nepasitikėjimą savimi arba per didelį pasitikėjimą, norą būti geresniu už kitus. Ji mano, kad emocinio smurto pasireiškimas būdingas kiekvienai šeimai be išimčių, tik skiriasi jo stiprumas. <i>Shannon (2009) tvirtina, kad emocinis išnaudojimas nėra vienietinis atsvejis ir vyksta visose šeimose, nepriklausomai nuo jos kilmės.</i></p>
	Paskata smurtauti	<p><...> <i>kažkokios ligos, sakau, kaip priklausomybės arba panašiai, bet</i> <...> <i>priežastys gali būti ir tokios momentinės (kivirčas). Manau, daug kas priklauso nuo žmonių emocinės būklės/psichologinės būklės ir</i></p>	<p>Enrika sako, kad smurtauti skatina įvairios ligos, priklausomybės, kasdieniai nesutarimai, emocinis nestabilumas, žmogaus charakteris (nemokėjimas nesutarimų spręsti taikiai, noras kitam pakenkti ar pasididžiavimas „pergale“). <i>Remiantis Všį šeimos santykių</i></p>

		<i>tiesiog tokio kaip būdo labiau. Vieni yra labiau linkę įžeisti kitus, nemoka argumentuoti gražiai savo nuomonės, o būtinai turi, kaip sakoma, įkąsti, įgelti kitam žmogui ir tada jie jaučiasi galbūt teisūs. [Enrika, 22]</i>	<i>institutu (2009), smurtą skatina psichoaktyvių medžiagų vartojimas, kuris trukdo savęs valdymui ir gali sukelti norą elgtis agresyviai.</i>
	Priežastys, trukdančios pasipriešinti	<i><...> Mūsų niekas nemoko, kaip reikia pasipriešinti tam, mes visi arba išmokstame to arba ne, patys, iš savo patirčių <...>. Kai kurie iš savęs tai sugeba padaryti, nes patys yra emociškai stipresni, bet kiti tai išmoksta, o kiti taip ir lieka visada pažeidžiami, manau. [Enrika, 22]</i>	Tyrimo dalyvė Enrika tvirtina, kad gyvenime niekas nesuteikia jokių instrukcijų, kaip gintis nuo emocinės prievartos. Kiekvienas iš mūsų per savo išgyvenimus išsiugdome ryžtingumą arba pasidavimą. Vieni nepasiduoda dėl užsispyrusio ir kantraus charakterio, kiti išsiugdo socialinio išmokimo būdu, o kai kurie nuolat pasiduoda ir prisiima aukos vaidmenį. <i>Všį šeimos santykių institutas (2009) tvirtina, kad dažnai smurto aukos įsivaizduoja, kad viskas išsispręs be jų indėlio arba yra iš anksto nusiteikę, kad jokie gyvenimo pokyčiai negalimi.</i>
	Tolerancija	<i><...> visuomenės suvokimas, kad čia nėra tikras smurtas, kad tau neskauda fiziškai, dėl to tai yra toleruotina. [Vaiva, 24]</i>	Tyrimo dalyvė Vaiva išryškina, kad emocinis smurtas toleruojamas ir jam nesuteikiamas „tikro“ smurto statusas, nes, visuomenės požiūriu, išgyvenant emocinį priekabiavimą žmogus nepatiria išorinio skausmo. <i>Emocinį smurtą ypač sudėtinga įrodyti, o atliekant vertinimą gaunami psichologų atsiliepimai apie tėvų ir vaikų sąveiką (Munro, 2007).</i>
	Įveika	<i>Bandau nekreipti dėmesio arba galvoti, kad žmogus nenorėjo taip pasakyti ir nenorėjo man, manęs įskaudinti tarkim. [Elžbieta, 18]</i>	Tyrimo dalyvė Elžbieta taip pat ignoruoja arba stengiasi galvoti pozityviau ir tikėti, kad žmogus savo veiksmais nenorėjo pasielgti netinkamai. <i>Všį šeimos santykių institutas (2009) tvirtina, kad dažnai smurto aukos viliasi, kad viskas išsispręs be jų indėlio arba mano, kad jokie gyvenimo pokyčiai negalimi.</i>
Emocinio smurto	Savybės, kurias vertina	<i><...> užuojautą, atkaklumą, mokėjimas kai kurias replikas nuleisti negirdomis, <...></i>	Kalbėdama apie savybes, kurias vertina savyje tyrimo dalyvė Erika išskyrė empatiją, ryžtingumą,

pasekmės	savyje	<i>pakantumas gal, nes nemėgstu skųstis. [Erika, 20]</i>	nepriėmimą to, kas nepatinka ir gebėjimą tvirtai atsilaukyti prieš negandas. <i>O'Hagan (2006) aprašė, kad emocinį smurtą patyrę vaikai stengiasi slopinti jausmus, nes turi išgyvenimus, kad emocijų raiška sukelia tėvų pyktį.</i>
	Į ką pirmiausia kreipiasi pagalbos	<i>Iš pat pradžių į nieką. Iš pradžių bandau pati su tuo susitvarkyti <...>. [Enrika, 22]</i>	Enrika pirmiausiai teikia reikšmę savo pačios jėgoms ir nesikreipia į nieką, bando su sunkumais susitvarkyti pati. <i>Pagal Liem ir Boudewyn (1999), ignoruojantys tėvai skatina vaikus sukurti nepasitikėjimą kitais. Tai silpnina pagalbos kreipimosi į kitus žmones galimybes.</i>
	Šeimos pagalba, parama	<i>Sakyčiau labiau reikalinga draugų negu šeimos, bet jeigu jau susilauki tos šeimos pagalbos ir paramos, tai dažniausiai tos problemos greičiau ir išsprendžia. [Enrika, 22]</i>	Enrika teigia, kad jai reikšmingiausia draugų pagalba ir parama, tačiau tvirtina, kad kai pagalbą ir paramą suteikia šeima – problemos išsprendžia efektyviau. <i>Šeimose, kuriose vyrauja difuzinės ribos, yra stiprus palaikymas, efektyviai identifikuojamos ir analizuojamos problemos (VšĮ šeimos santykių institutas, 2009).</i>
	Aplinkinių pagalba, parama	<i>Labiau negu šeimos. Iš esmės, bent jau iš pat pradžių. Galbūt dėl to, kad daugiau tikiesi iš tų aplinkinių, kurie dažnai yra panašiose situacijose, vien dėl amžiaus skirtumo nebuvimo, kad amžiaus grupė yra panaši, mąstymas galbūt yra panašus ir dažnai tos nuomonės sutampa. Kita vertus, galiausiai suaugę pateikia šiek tiek kitokį požiūrį, kuris taip pat yra naudingas ir kartais naudingesnis. [Enrika, 22]</i>	Enrika teigia, kad aplinkinių pagalba ir parama jai reikalinga daugiau nei šeimos, ypač pradžioje. Ji kelia didesnius lūkesčius aplinkiniams, nes jie periodiškai atsiduria analogiškose situacijose vien dėl vienodos amžiaus kategorijos, analogiško mąstymo ir nuomonės atitikimo. Pasižiūrėjus iš kitos perspektyvos, kitokia suaugusių pozicija taip pat efektyvi ir kartais vertingesnė.
	Saugumo jausmas	<i><...> svarbu tas situacijos kontroliavimas, aš noriu, kad aplinka būtų pažįstama, mane suptų žmonės, kuriais aš</i>	Kalbėdama apie saugumo jausmą tyrimo dalyvė Erika tvirtina, kad jai reikšminga galimybė valdyti situaciją, numatyti visus galimus

		<i>pasitikiu, kad žinočiau, kad nebus jokių dalykų, kurių aš, kurie yra nauji <...>. [Erika, 20]</i>	variantus, būti patikimoje, kasdienėje aplinkoje ir su artimais žmonėmis, jausti, kad viskas vyks pagal iš anksto sudėliotą planą. <i>Pagal Liem ir Boudewyn (1999), ignoruojantys tėvai skatina vaikus sukurti nepasitikėjimą kitais.</i>
	Veiklų ypatingumas	<i>Nes jose galiu tobulėti, atsipalaiduoti, išmokti kažko naujo, atskleisti save <...> [Saulė, 26]</i>	Saulė pabrėžia, kad veiklos jai suteikia galimybes tobulėti, nusiraminti ir pamiršti sunkumus, ugdyti naujus įgūdžius ir parodyti savo unikalumą. <i>Nuoširdus savęs pripažinimas ir parodymas tokio, koks esi lygus savo vertingumo suvokimui (Všį šeimos santykių institutas, 2009).</i>
Socialinio darbuotojo veikla, teikiant pagalbą	Kas patinka	<i>Kad galiu nuveikti tai, ko negaliu namie, pabendrauti su kitais žmonėmis, išeiti iš savo saugios zonos. [Saulė, 26]</i>	Tyrimo dalyvė Saulė teigia, kad patinka laisvalaikį leisti kitaip nei namuose, komunikuoti su kitais, išeiti iš komforto zonos. <i>Pagal Collins ir Sroufe (1999), vaikai taip pat prisideda prie savo vystymosi ir aplinkos, bendraudami su kitais.</i>
	Socialinio darbuotojo vaidmuo	<i>Padėti žmonėms spręsti jų problemas, išklaudyti juos, patarti <...> gerinti jų gyvenimą. [Erika, 20]</i>	Kalbėdama apie socialinio darbuotojo vaidmenį tyrimo dalyvė Erika galvoja, kad socialinis darbuotojas turėtų pagelbėti žmonėms problemų sprendime, suteikti galimybę išsikalbėti, duoti patarimų ir padėti tobulinti jų gyvenimus. <i>Remiantis Všį šeimos santykių institutu (2009), pagrindinis socialinio darbuotojo tikslas išmokyti klientą savo problemas spręsti pačiam.</i>
	Tikėtina pagalba	<i>Palaikymo, bendravimo, patarimų, pagalbos teisingų sprendimų pasirinkimo, tiesiog, kad jie nukreiptų <...> teisinga linkme. Sakykim, kad jei išskyla kokių problemų asmeninio gyvenimo ar profesinėje srityje, kad turėtum su kuo pasitarti ir kad galėtum palyginti nuomones skirtingų žmonių. [Erika, 20]</i>	Kalbėdama apie pagalbą, kurios tikisi iš socialinio darbuotojo, tyrimo dalyvė Erika sako, kad tikisi paramos, atvirų pokalbių, rekomendacijų, pagalbos darant sprendimus ir nukreipimo teisingu „keliu“. Tikisi, kad galėtų kartu diskutuoti iškilus problemoms asmeninėje ar profesinėje srityje. <i>Ugdant vaikus svarbu akcentuoti tai, kas reikšminga pačiam žmogui, t.y. bendravimas, svajonės ir mūsų kasdienybė (Všį šeimos santykių</i>

			<i>institutas, 2009).</i>
	Gaunama pagalba	<i>Socialinis darbuotojas man padeda padeda geriau suvokti man savo jausmus, padeda geriau suvokti situaciją, pažiūrėti į situaciją kitomis akimis <...> [Evita, 20]</i>	Tyrimo dalyvė Evita teigia, kad socialinis darbuotojas moko suprasti savo jausmus bei pažvelgti į situaciją iš kitos perspektyvos. <i>Socialiniam darbuotojui svarbu drąsinti vaikus pažinti savo jausmus, išsigryninti metodus, kurie padėtų jiems susitvarkyti su kylančiais sunkumais (Všį šeimos santykių institutas, 2009).</i>
	Socialinio darbuotojo savybės	<i>Kantrybę, rūpestį ir užuojautą. [Erika, 20]</i>	Kalbėdama apie svarbias socialinio darbuotojo savybes, tyrimo dalyvė Erika sako, kad vertina socialinio darbuotojo ištvėringumą, empatiją ir globėjiškumą. <i>Pasak Všį šeimos santykių instituto (2009), socialiniam darbuotojui svarbu parodyti rūpestingumą, žmogaus vertingumą ir būti atviru.</i>
	Bendravimas apie emocinį smurtą	<i><...>. Ir dar kartais buvau patyrusi iš savo sesės, kai ji prikaišiojo man dalykus taip pakartotinai <...> kai apie tai pasišnekėjau su socialine darbuotoja ji padėjo man suprasti, kad tai yra emocinis smurtas, pasipriešinti tam, patarė kaip turėčiau elgtis konkrečiose situacijose, dėl to mes emocinio smurto tema kalbėdavomės gana dažnai. [Erika, 20]</i>	Kalbėdama apie tai, kaip dažnai su socialiniu darbuotoju bendrauja apie emocinį smurtą, tyrimo dalyvė Erika teigia, kad kalbėdavosi dažnai. Kartais sulaukdavo emocinio smurto iš sesers, kuri nuolat primindavo konkrečius įvykius. Pokalbis su socialine darbuotoja leido identifikuoti emocinį smurtą ir prieš jį atsilaikyti, gavo rekomendacijų, kaip galėtų elgtis susidūrusi su emociniu priekabiavimu. <i>Tėvams sudėtinga pastebėti vaikų nesutarimus ir į juos reaguoti atitinkamai (Všį šeimos santykių institutas, 2009).</i>
	Palaikymas	<i>Visapusišką tikrai. Jei ir nusprendžiu neteisingai, niekad nesmerks, bandys suprasti kodėl ir pasakys savo nuomonę tuo klausimu. Todėl, kad išklauso, ne visiems gi įdomios svetimos problemos, gali dirbt tuo socialiniu darbuotoju, bet darys nenuoširdžiai, tai pajaus kita pusė. [Vaiva, 24]</i>	Vaiva dalinasi, kad jaučia palaikymą visose srityse. Jei ir pasirenka neatitinkantį socialinio darbuotojo nuomonės sprendimo būdą, jaučia empatiją ir išgirsta kito žmogaus nuomonę. Jai palaikymas reikšmingas, nes jaučiasi priimta ir kad tai daroma nuoširdžiai. Ji pabrėžia, kad ne visiems rūpi kitų problemos. <i>Atitinkamas balso tonas ir greitis,</i>

			<i>veido mimikos atspindi atvirumą, vertingumą ir supratingumą (Všį šeimos santykių institutas, 2009).</i>
Pokyčiai	<i>Aš tapau atviresnė, turbūt linksmesnė, aktyviau dalyvauju įvairiose veiklose, kuriose anksčiau nedalyvavdavau, taip tai pradėjau labiau gilintis į save, savo emocijas, savo jausmus. [Evita, 20]</i>		Tyrimo dalyvė Evita teigia, kad išmoko labiau atsiskleisti, tapo laimingesnė, iniciatyviau įsitraukianti į įvairias veiklas, kuriose anksčiau nepasiryždavo dalyvauti, pradėjo domėtis savo mintimis, jausmais. <i>Pasak Parkinson ir Humphries (1998), vaikai, buvę smurto šeimoje liudininkais, pasižymi mažesne socialine veikla.</i>
Galimos organizacijos veiklos	<i>Galbūt kažkokia tai tema konkrečia psichologine kalbėti, pasakoti, ją pateikti ir leisti iš jos mokytis patiem. [Enrika, 22]</i>		Kalbėdama apie galimas organizacijos veiklas tyrimo dalyvė Enrika sako, kad pravartu būtų kalbėti psichologinėmis temomis ir pateikti jas žaidimo formatu, taip mokantis iš savo patirčių. <i>Savos patirtys reikšmingesnės, nes ugdo gebėjimą spręsti kylančius sunkumus (Všį šeimos santykių institutas, 2009).</i>
Pokyčiai visuomenėje	<i>Manau, kad tiesiog žmonės daugiau apie tai kalbėtų ir <...> sužinotų daugiau, nes aš manau, kad ne daug kam yra apskritai žinoma, kas tai būtent yra ir kaip tai yra svarbu apskritai apie ta kalbėti ir kad tai nėra tiesiog kažkoks juokas ir kad iš tikrųjų žmonės žmonėm tai padaro didelį efektą ir būtent ateities ateities tai asmenybei vystantis ir panašiai. [Elžbieta, 18]</i>		Elžbieta sako, kad svarbu apie emocinį smurtą dalintis dažniau ir kad informacija būtų prieinama visiems, ko pasekoje apie tai sužinotų daugiau žmonių. Šiuo metu mažai žmonių suvokia, kaip apibrėžiamas emocinis smurtas ir kodėl taip reikšminga apie savo patirtis kalbėti „garsiai“. Kai kurie žmonės emocinę prievartą laiko smulkmena ir nesuvokia, kokią stiprų poveikį jis turi kiekvienos individualybės raidai. <i>Munro (2007) pabrėžia, kad už vaikų apsaugą atsakingos visos vaikų tarnybos, nepriklausomai nuo to, kokio pobūdžio paslaugas jie teikia.</i>